

TIHANY

BESZÉLGETÉS

DR KORZENSZKY RICHÁRDDAL,
A TIHANYI BENCÉS APÁTSÁG PERJELÉVEL

*Mi a szerzetesrendek szerepe a középkorban
a keresztény kultúra kialakulásában;
mi a sajátos jellemzője a bencés rendnek?*

A szerzetesség: életforma. Az ősi szerzetesség nem konkrét kihívásokra adott válasz, mint például a tanító rendek vagy betegápolók vagy missziósok az újkorban. A szerzetesség lényegéhez tartozik a közösségben való élet, s az Isten keresése. Különböző származású, tehetségű, műveltségű emberekből szerveződik ez a közösség, akiket egyesít a közös cél. A bencés szerzetesség a nyugati kereszténységben „a szerzetesség”. A szerzetesek – mint minden ember – életpasztorátokat halmoznak föl. Együtt élnek fiatalok és idősek. Továbbadni azt, amit megtapasztaltak az istenkeresés útján, olyan igény, amelynek következtében természetesen jön létre a „belső” iskola, a kolostoron – pontosabban: monostoron – belül. Közhely, hogy a szerzetesek „mentették át” az ókori kultúrának fontos kincseit. Valóban ez történt, de nem „átmentésről” van szó, hanem a tudás, a tudomány megőrzéséről és továbbadásáról. Az, amit *hét szabad művészet*-nek nevezünk, tulajdonképpen az ókori ismeretekben gyökerező tudás- illetve tudomány-rendszer. Grammatika, dialektika, retorika, muzsika, aritmetika, geometria, asztronómia... A szerzetesi könyvtárakban megtalálhatók a „pogány” szerzők művei, nem csak a Szentírás, nem csak az istentisztelet végzéséhez szükséges könyvek, nem csak az épületes történetek, amelyeket érdemes elolvasni („legenda”).

A szerzetesi közösség természetesen és szükségképpen képviselt egy jól körülírható spirituális kultúrát, ami közvetlenül

kapcsolódik ahhoz, amit vallási életnek nevezhetünk („Vajon valóban az Istent keresi-e?” – kérde Szent Benedek attól, aki a közösséghez óhajt csatlakozni.) Ez a spirituális kultúra, műveltség feltételezi azt, amit mi manapság szellemi kultúrának nevezhetünk (pl. írásbeliség). Szent Benedek a nagybőjti időre minden szerzetesnek megparancsolja, vegyen ki egy könyvet a könyvtárból, és azt – ma is megfogadhatnánk, szerzetesek, nem szerzetesek egyaránt – elejétől végig olvassa el! Feltételezi ez azt, hogy először is volt könyvtár. Azonkívül a könyvtárban legalább annyi kötet volt megtalálható, ahány szerzetes (egy közösségben tizenkét emberrel mindenképpen számolni kell), s a régi könyvek általában ún. kolligátumok voltak, vagyis több művet kötöttek egybe. Meg kellett tanítani olvasni az embereket (az ötödik-hatodik század fordulóján vagyunk!)

Nem szívesen beszélek „keresztény kultúráról”, inkább a keresztények, illetve a szerzetesek kultúrájáról. – Szó van a bencés szerzetességgel kapcsolatban gazdasági kultúráról is. A monostort (önmagában megálló egység – „monasz”) úgy kell építeni, figyelmeztet Szent Benedek, hogy minden szükséges, mint kert, malom, műhelyek, a monostor falain belül legyenek. A fizikai munka megbecsült tevékenység. A monostor kézműves tagjait figyelmezteti: ne legyenek felfuvalkodottak azért, mert valami olyasmire értenek, amihez mások nem, hanem adjanak hálát az Istennek. . .

A bencés szerzetesség érdekes módon jelenti az európai demokrácia kezdetét. A közösség előljáróját a közösség választja. Az előljáró tisztelje mindenki személyi méltóságát (egyiket a másinál ne szeresse jobban), de vegye figyelembe a különbözőségeket. Mindent tanácskéréssel tegyen („A testvéreket meg kell hívni a tanácskozássra”). Legfőbb gondja legyen, hogy mindennek meglegyen a maga rendje – ebből fakad ugyanis a béke („Keresd a békét és járj utána!”).

A monostorok egymástól függetlenek, ugyanakkor – mivel ugyanaz a „szabályzat” alakítja az életet, a helyi sajátosságoknak megfelelően mégis ugyanazt a szellemiséget és kultúrát képviselik Itáliából kiindulva egész Európában.

Külön elidőzhetnénk a monostorok épített környezeténél, a két legfontosabb épített témánál: a templomnál (imateremnél) és az ebédlőnél. Minden liturgiának van szimbolikus étkezés jellege, és minden közös étkezésnek önmagán túlmutató, szakrális karaktere.

A bencés Regulán végigvonuló világképnél is meg kellene állni. A dolgok lényege a „fogható” mögött van. A használati tárgyakkal úgy kell bánni, mintha az oltár szent edényei volnának. A másik emberben – nem csupán az előljáróban – Krisztust kell meglátni. Különösen is a betegekben, idősökben, szegényekben, vándorokban, jövővényekben...

Hogyan érvényesül ez a szerep a mai, gyökeresen megváltozott világban?

A benedeki szerzetesség, mivel nem konkrét feladat megoldására jött létre, ma is időszerű. A szerzetesség nem képzelhető el aszkézis nélkül: a szerzetesség „katonáskodás”, küzdelem. Mindenkinek le kell győznie önmagát. Az egész szerzetesség tulajdonképpen a jövőről szól: nem az a teljes, nem az a végleges, ami látható. „A lélek örömeivel várják a szent Húsvétot” – ez a célja minden lemondásnak, önmegtágadásnak.

A szerzetesség lelki-szellemi kincsei nem maradhatnak a monostor falain belül. Ismeri Szent Benedek a kihívásokat: vannak útra küldött testvérek. S ismeri a vendégeket is, akik sosem hiányoznak a monostorból, akik keresnek valamit – a békét saját életük számára. Egy pillanatnak élő társadalomban a szerzetesség értelmetlennek látszik. De azok számára, akiket érdekel a jövő, a szerzetesség elgondolkoztató és izgalmas kihívás.

Talán lehetek annyira személyes, hogy elmondjam: számtalan találkozásom, beszélgetésem volt, egyetemista éveimtől kezdve, egészen a mai napig, amikor éreztem, hogy vannak emberek, akik számára a szerzetes nem „csodabogár”, nem „életidegen muzeális őslény”, hanem olyan ember, akinek küzdelmei, töprengései, az élet és halál kérdéseivel való vívódásai, akinek minden nap megharcolandó harca nem csupán érdekes, hanem segítség is lehet az élete értelmét kereső embernek, még akkor is, ha úgy gondolja, hogy ő maga nem hívő.

Vannak-e Szent Benedek Regulájának a mi korszakunkban különösen időszerű pontjai?

Talán furcsának tűnik, amikor azt mondom, hogy vannak európai bencés szerzetes előljáró ismerőseim, barátaim, akik ún. „topmenedzserek” számára rendszeresen tartanak kurzusokat a közösség-szervezés és irányítás kérdéseiről. A személyiség méltósága, a különbözőség figyelembe vétele, a dolgok elrendezése, a bölcs mértéktartás, a szubszidiaritás elve (amit el lehet intézni alacsonyabb szinten, azt ott kell elintézni), az egymás kölcsönös elfogadása, a parlamentarizmus gyakorlata, a nagyobb, áttekinthetetlen közösségek felosztása kisebbekre: gyakorlati feladatok. Ugyanakkor az életnek – a személyes és közösségi életnek olyan elrendezése, hogy megfelelő ritmusa legyen a tevékenységnek és az elmélyedésnek, mindenki számára követendő lehet. A béke keresése életprogram kell hogy legyen mindenki számára, aki értelmesen szeretné leélni az életét.

Mi a szerepe a tihanyi apátságnak a magyar kultúrában?

A tihanyi apátságnak véleményem szerint nagyobb a szimbolikus jelentősége, mint a tényleges kulturális szerepe. Nem volt nagy hatású iskolája, a történelem viharai többször megszüntették a szerzetesi életet, a török korban végvár szerep jutott neki. Ugyanakkor nehéz elképzelni Magyarországot térképét a Balaton nélkül. A Balaton kék foltja a térképen elképzelhetetlen a benyúló félsziget nélkül. A félsziget pedig elválaszthatatlanul hozzátartozik a két tornyú barokk apátsági templom, amelynek tizenegyedik századi altemplomában – egyik legrégebb megmaradt magyar épületünk – egy Árpád-házi király, I. András sírja van. Alapítólevele a pannonthalmi főapátság levéltárában található. Európaiságot jelent a latin alapszöveg, sajátosságainkat bizonyítják a benne felbukkanó első magyar szavaink. Az oklevél egy nyugati keresztény szentegyházat és monostort emeltet a Balaton fölé emelkedő félszigeten. Európaiság, magyarság, kereszténység: kultúránk gyökereit jelzik. Román ívek, oszlopok, barokk szobrok, oltárok, díszítések: a folyamatosságot jelenítik meg az épített környezetben. Hozzá tehetjük joggal az épített környezet felújítását, a szimbolikus tartalmú kertépítést. A monostorok mindig igazodási pontok voltak a környezetük számára. Tihany a magyarság számára szent helyé vált.

Hogyan működik ma a kolostor, kik lakják, mi a napi tevékenységeik, milyen kulturális feladatot tud vállalni?

A kommunizmus évtizedei alatt a tihanyi apátság épülete először öregotthon, majd kiállítóhely céljait szolgálta. 1950-ben kellett elhagyniuk a bencéseknek ezt a helyet. A templom működött, de nem szerzetesi templomként. 1990-ben vehette át a bencés rend először a lelkipásztori munkát, 1994-ben kapta vissza a kolostor épületét. Pannonthalmától függő közösségként

él Tihanyban jelenleg hét szerzetes, jogilag „függő perjelség” a megnevezése, azzal a lehetőséggel, hogy ha valaki Tihanyban óhajt bencés életet élni, beléphet a tihanyi közösségbe. A környékbeli települések lelkipásztori ellátása az egyik fő feladatunk. Ugyanakkor kulturális tevékenységet is végzünk: kiállításokat rendezünk, hangversenyeket, előadássorozatokat, találkozót szervezünk, vendégeket fogadunk, akik elcsendesedést keresnek. *Tihanyi Kalendárium* címen évkönyvet adunk ki, és több kiadványt megjelentettünk az elmúlt évek során. A közösség a tevékenységét csak szakképzett, elkötelezett munkatársak segítségével képes ellátni. Gyakran fölteszik a kérdést: miből él a közösség? A válasz egyszerű: az idegenforgalomból. Az épület felújításához külön állami segítségre volt és lesz szükség a továbbiakban is: „működő tőkénk” vagy birtokunk nincs. Nem ritkán furcsán tekintenek a látogatók arra, hogy a templom – istentisztelet idejét kivéve – belépődíjjal látogatható. Ahhoz azonban, hogy nyitva tudjuk tartani és kiállításokat tudjunk létrehozni, pénzre van szükség: egy ezer lelkes kis falu híveinek önkéntes adományaiból nem lehet templomőrök, teremőrök munkabérét kigazdálkodni.

Az építészeti, kertészeti felújítás – a műemléki helyreállításon túlmenően – hogyan tudta figyelembe venni a bencés rend sajátos szempontjait, igényeit, fent említett kulturális feladatait?

Minden műemléki felújítás sok feszültségforrást rejt magában. Különböző érdekeket kell összhangba hozni úgy, hogy értékek sehol ne sérüljenek. Tapasztalásom szerint ez olyan folyamat, amely időigényes, és kölcsönösen empátiára van szükség. A hatóságok természetesen képviselik a kulturális javak védelmének ügyét. A tervezők szakmai igényességgel kell, hogy hozzájáruljanak a feladathoz. A beruházó – adott esetben egy egyházi közösség – pedig világosan meg kell, hogy fogalmazza a szándékait az épülettel kapcsolatban. Tudniuk kell, mire és hogyan szeretnék használni. S nem mellékes az sem, hogy tisztában kell lenni az építészet kifejező erejével. A kolostorépítésnek megvoltak az ősi, kikristályosodott alapelvei. A keletelt templom mindig jelezte, hogy a fénynek különleges szerepe van az életben, s hogy a felkelő Nap a keresztények számára Krisztust, az Életet jelenti. A „Tihany” szó számomra egyre gazdagabb tartalommal telt meg. A bencés szerzetesség számára a „rend” központi fogalom. Az életben legyen meg mindennek a rendje. A közösségnek legyen sorrendje, a heti felszolgálásnak, a takarításnak, a felolvasásnak, a zoltározásnak legyen meg a rendje, s hosszan sorolhatnánk tovább, miként igyekezik Szent Benedek a Regula segítségével elrendezni az életet. S fontos azt is tudni, hogy különbözőség van egy közösségben, ugyanakkor egyforma a méltósága mindenkinek. Van, aki tud énekelni, van, aki nem; van, aki ért valamilyen kézművességhez, van, aki nem: egymást el kell fogadni. S ebből a különbözőségből –

különböző építőelemekből – egységet, „épületes” közösséget formálni: ez a feladata az előjárónak, aki nem az uralkodás hatalmát kapta az egészségesek fölött, hanem a különböző természetű emberek szolgálatának kötelességét. „Keresd a békét és járj utána!” – hangzik a Regula bevezetőjében a felszólítás. A béke pedig az a nyugalom, ami a rendezettségéből származik. Így mondja a régi latin meghatározás: „tranquillitas ordinis”. A Tihany szó jelentése: csend, a csendnek szinonimája a béke. A monostor belső udvara a csend helye kell, hogy legyen, a védettség helye, amelyből feltekinthet az ember a végtelen égboltra. A monostorban, illetve körülötte fokozatosan újjáéledtek a kertek: a rendezettség terei, ahol járnak-kelnek az emberek, és nem mindegy, hogy a rendezettségéből fakadó nyugalom élményét kapják-e ajándékba.

Az épületben ki kellett alakítani különböző tereket: a kis létszámú szerzetesi közösség gyakran ad otthont különböző találkozóknak. Konyhára, ebédlőre, étkezési lehetőségre van szükség. Meg az elcsendesedés belső helyére, a templom mellett az imateremre. A vendégeknek szállásra. A szellemi táplálékra váróknak előadóteremre. Örülök, hogy az építés szakemberei – mérnökök, felügyelők, kutatók, de a kétkezi munkát végző kőművesek is – rá tudtak hangolódni a szándékunkra, és az elképzelések sokszor közösen fogalmazódhattak meg. S fontos, hogy ami elkészül, az szép is legyen. „Fölösleges” a művészet, ugyanakkor nélkülözhetetlen. Amikor a belső udvar koncentrikus köreit rakták ki a kőművesek, felsóhajtott az egyik: mit gondolnak, mit csinálunk, talán matyó hímzés? Mikor azonban elkészült, büszkén nézték, milyen munkának lehettek a részesei. Vagy a templom előtti mezőben a körben megjelenő három hal elkészítése igazi élmény lehetett számukra: nem egyszerűen csináltak valamit, hanem alkottak. . . Részesei lehetnek egy olyan munkának, amelyben szükség volt arra, hogy valaki – történetesen én magam – kimondja: ide egy szimbólum kívánczik. Szükség volt arra, hogy többen megtárgyalják, mi is lehet az itt elfogadható motívum. Valakinek szakszerűen le kellett rajzolni, ki kellett osztania, számolnia az elemeket. Látzólag fölösleges, de csak így van értelme. Ahogyan az életünk valamilyen módon figyelmeztető jel kell hogy legyen, ugyanúgy a környezet, az épített világ is beszédes kell hogy legyen. (Ugyanakkor természetesen lakható, használható is.)

Szeretnénk, ha az olvasók megismerhetnék az Ön személyes történetének azon momentumait, amelyek Tihanyba vezették.

Tizenkettedik éve vagyok Tihanyban. Gyermekkoromban szüleimmel, testvéreimmel rendszeresen jöttünk a Balatonhoz, Ábrahámhegyre, majd Révfülöpre. Gyerekkori emlékeim is vannak Tihanyról. Pannonhalmi diák voltam, ott érettségiztem. 1959-ben lettem bencés szerzetes. Pannonhalmán végeztem a teológiát, majd Budapesten az egyetemet: magyar-orsz szakos tanári oklevelem van. Diák koromban még láttam az utolsó tihanyi apátot, Gidró Bonifácot, akinek arcképe néhány méterre van most a szobám bejáratától. 1950-ben feloszlatták a szerzetesrendeket, csak néhány helyen maradhattak meg, gimnáziumokat vezetve. Tihany akkor számunkra elbeszélésekből volt ismert. Természetesen én is láttam Tihanyban kiállításokat a hetvenes évek elején, de arról álmodni sem mertünk (pontosabban: a nyolcvanas évek második felében határozottan gondolkodtunk már róla), hogy Tihany ismét szerzetesi közösség otthona lehet.

Főpáti titkár, majd gimnáziumi igazgató voltam Pannonhalmán, sok gyermekkel és szülővel találkoztam. Később – 1991 és 1994 között – a Művelődési és Közoktatási Minisztériumban voltam miniszteri biztos (a nem-állami, nem-önkormányzati iskolák ügyei tartoztak leginkább hozzám). Akkoriban már hivatalosan is kérte a bencés rend a tihanyi apátság épületét, a célt is meg kellett jelölni: lelkipásztori és kulturális célra. Nem messze az én minisztériumi szobámtól intézték ezeket az ügyeket. Egy alkalommal nevetve jön be hozzám egyik kolléga: képzeld, hiánypótlásra vissza kell küldenünk Pannonhalmára a Tihanyt igénylő anyagot, nem pontos a tulajdoni lap. Az nekünk, mai jogászoknak nem elég, hogy nálatok van a Tihanyi Alapítólevél.

1994 őszén kerültem Tihanyba. Előjárói intézkedés volt ez, nem én kértem. Nehéz volt megszokni. Új munkaterület, ismeretlen emberek, idegen feladat. Eddig szinte egész életem az iskolaügyhöz kapcsolódott, ettől kezdve pedig állványok és számlák érdekében kellett megpróbálnom eligazodni. Sokat köszönhetek munkatársaknak, régi ismerősöknek, jószándékú embereknek. Néhány éve úgy érzem, hogy már itthon vagyok.

Tudjuk, hogy művészi fotókat készít a vízről, a fényről. Évtizedes megfigyelései vannak a természeti világról, jelenségeiről, mit jelent Ön számára a „hely”, a táj, a Kárpát-medence?

Pontosan emlékszem, 1976. augusztus 16-án volt. Révfülöpre igyekeztem Pannonhalmáról. Két nappal előtte érkeztem meg a Csendes Óceán partjáról, Kaliforniából. Amikor Csopaknál feltűnt a Tihanyi félsziget és rajta az apátsági templom (gondoltam is én akkor, hogy valaha is közöm lesz hozzá), megszólalt bennem egy hang: a világ semmi szépségéért nem adnám én oda ezt a tájat. Azóta kikristályosodott bennem, miért. Mert – legyenek bár szláv felmenőim, s legyen akár szláv eredetű a Balaton szó és a Tihany – itt vannak a gyökereink. Az enyém is. Nem racionális, de remélem, mégis érthető a kijelentés: mert ez a mienk.

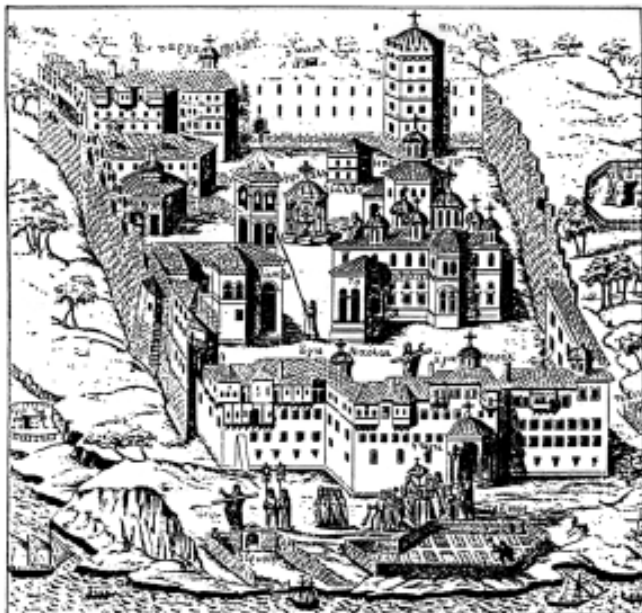
(Az interjúban szereplő, valamint a 13. és a 17. oldalon fent lévő fényképeket dr Korzenszky Richárd készítette)

Herczeg Ágnes A BENCÉSEK SZEREPE A KERTTÖRTÉNETBEN ÉS TÁJALAKÍTÁSBAN

A kolostormozgalom és a kert kapcsolata

A kolostormozgalom, talán nem nagy túlzással, a kertben született. Nagy Theodor apátról jegyezték fel, hogy szerzetesi celláját gondosan ápolt kertbe építette. A kolostorok szellemi, kulturális alappilléreire épült az európai civilizációnk, kertkultúránk gyökerei még inkább a kolostorkertekben keresendők.

A szerzetesség mozgalma keleten, Egyiptomban kezdődött a IV. században. A kereszténnyé vált kis földtulajdonosok közül sokan szembesültek a kérdéssel, hogyan egyeztethető össze a földi élet öröme a keresztényi élettel. Sokan a sivatagba vonultak, ahol aszkétikus életet éltek remeteként egyedül vagy kommunákat alakítva, szerzetesi közösségekben. A Nílus termékeny völgyétől távolabb önellátásukban elsősorban a zöldségfélék és a gyümölcsök játszottak fontos szerepet. A még távolabb, még nehezebb körülmények közé telepedő remeték, aszkétikus tetteikkel versengve nyers zöldségeken éltek.

Bizánci kolostor kútházzal (Athosz)

A kertnek nagyobb jelentősége volt a szerzetesi közösségekben. A kopt Szent Pachómios 325 táján a Nílus jobb partján, Thébaisz (Tabennészi) közelében elsőként alapított kolostort, ahol a szerzetesek együtt imádkoztak, dolgoztak és étkeztek. Mindnyájan tudtak írni és olvasni. A Pachómios korában alapított férfi és női kolostorok falvakhoz hasonlítottak, ahol minden szerzetesnek külön háza volt. Középen állt a közös étkezőtermet és a kápolna. A fellelhető források szerint Pachómios volt az első, aki fizikai értelemben is falat emelt monostora köré az „agresszív”, pogány környezettel szemben. Így született meg a *zárt kert*.

Pachómios regulája, amelyet a nyugati szerzetesség Szent Jeromos fordításában ismert meg, közvetlenül nem szól a kertről, két parancsot azonban tartalmaz: senki sem vehet zöldséget a kertész nélkül, valamint a fáról leesett gyümölcsöt a fa tövéhez

Középkori kertábrázolás

kell tenni, s csak az arra hivatott viheti el ahhoz, aki elosztja. Ebből következtethetünk, hogy a kertek a falon belül helyezkedtek el.

Baszileosz (Nagy Szent Vazul †379), a görög szerzetesség atyja Thébához közeli kolostora gyakorolta a legnagyobb hatást Szent Benedekre és a nyugati kolostorok alapítására. Regulája *Historia monachorum* néven vált ismertté. A kolostori élet alapja az istentisztelet és a felebaráti szeretet gyakorlása. *A kolostor a test, melyet a szerzetesek alkotnak, akik a tagok; az egyes azáltal kap jelentőséget, hogy tag az egészben; egy lélek járja át az egész testet; egy vér áramlik keresztül rajta; minden egyes tag a közösség szolgálatában áll.* Az Istennel való találkozás alapja a magányosság, a csönd, a nyugalom, a belső béke. A szerzetesi lét alapja a közös ima, közös étkezés, közös munka; a földművelés mellett a szellemi munka. A leírás szerint a kolostorokat fal veszi körül. A falon belül laknak a szerzetesek, ott van a forrás, amely a belső kerteket öntözi, ahol a Paradicsom minden fája és gyümölcse bőségesen megterem. Így a szerzeteseknek nem kellett a falon túl menniük. Baszileosz korai szabályzata kertészt, *hortulanust* is említ, akinek feladatai közé tartozott a kertek és a méhészet felügyelete, a magok elvetése, s annak megállapítása, hogy a termények milyen munkát kívánnak.

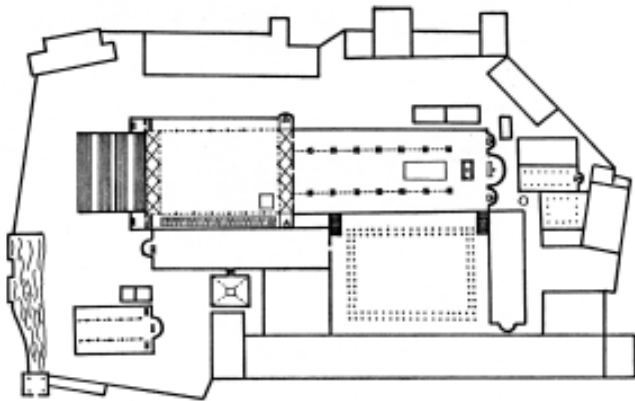
A keleti szerzetesség a IV. században nyugaton is megjelent. A Nissai-öböl Lérins szigetének szerzetesi központjában született *Regula Magistri* ismeretlen szerzője leírja, hogy mi mindennek kell lennie a kolostor falain belül. A lakóépületek mellett kenyérsütő kemence, hús tárolók (refrigerium) és minden más szükséges dolgot túl a kertek.

Szent Benedek kortársa, Cassiodorus, részletes leírást ad a Ión-tenger melletti Scylletium közelében lévő kolostorról, amelyet *Vivariensisnek* nevez. A Pellone folyó vize átfolyt a kolostor területén, megöntözte kertjeit, malmot hajtott s táplálta a halastavakat. Más kertekről is maradtak fenn híradások: az észak-afrikai Hippóban tevékenykedett Szent Ágoston püspök, az első nyugati regula szerzője. A barátjától ajándékba kapott kertjében gyűjtötte össze és tanította tanítványait. A kertben való tanítás szokását Platónról kiindulva az ókori peripatetikus filozófiai iskolák terjesztették el.

Szent Benedek regulája és a hatása a tájalakításra

Szent Benedek regulája a kolostormozgalom alakulását meghatározó dokumentum. A benedeki regula *rendet* teremt: *Ora et labora* – imádkozz és dolgozz; a munkálkodás fizikai és szellemi területre egyaránt vonatkozik. A nap ritmust kap, az egyén szerepet a közösségben. A mai értelemben vett európai kultúrtáj kialakulása az így kijelölt kultúrtörténeti folyamat eredménye. A keresztény szellemi impulzus a zömmel erdős, mocsaras európai tájat átforgalmazta. A regula elveire és gyakorlatára épülő kolostorok a táj szervező központjai, tevékenységük, kisugárzásuk lassan átalakítja szűkebb, majd tágabb környezetüket.

Szent Benedek Róma általa elítélt társadalmából kivonulva, előbb Enfidében, majd Subiaco mellett élt remeteként. Rövid ideig a Vicovaro melletti, regula nélküli közösséget vezetett, visszatérve Subiaco a Nero császár villája melletti kerti grottában remetéskedett. A remeteséget elhagyva több közösséget alapított, ahol a testi munkát mindenki számára kötelezővé tette. 529-ben Monte Cassinóban, ahol az egykor művelt és gazdagon termő területeket mocsár és malária foglalta el, a római Apolló-szentély romjain alapította meg monostorát. Szent Benedek és szerzetársai a szakrális helyet, az *elvadult és magára maradt tájat*

A Monte Cassino apátság alaprajza

kultúrába vették. A monostort az addig kialakult elveket követve fallal vették körül. A regula 66. fejezete szól arról, minek kell lennie a falon belül: *A monostort, ha lehetséges, úgy kell építeni, hogy minden szükséges dolog, mint a víz, malom, kert és különféle műhelyek a monostoron belül legyenek, hogy a szerzeteseknek ne kelljen kint csatangolniuk, ami lelkiüknek éppen nem válik üdvére.*

A 48. fejezet rendelkezik a mindennapi testi és szellemi munka egyensúlyáról: *A téllenség a lélek ellensége. Ezért a testvérek a megállapított időben foglalkozzanak testi munkával, más órákban pedig szent olvasmányokkal.* A munkák ritmusa különböző a nyári és téli időszakban. A testi munka elsősorban a falakon belül végzendő, így fontos szerep jut a kézművesség mellett a kerti munkának. A kolostoron kívül fekvő szántóföldeken, a szőlőkben, erdőkben (az olajligetekben) a szerzetesek csak nagy szükség esetén dolgozhatnak. A munkát bérlők, laikusok végzik. A regulában meghatározott ritmus azonban a falakon túli rendre is hatást gyakorolt.

A szellemi munka alapja a csendes olvasás. A Szentírás mellett a kolostorokban összegyűjtött ókori szerzők olvasása, majd másolása. A kertészet és mezőgazdaság többszáz éves tapasztalatait tartalmazó antik művek növényismerete, a természetesre vonatkozó ősi elvek így mentődnek át a későbbi korokra.

A bencések a betegápolást, orvoslást is feladatuknak tekintették. A kolostorkertekben termelték meg a szükséges gyógynövényeket. Az orvoslás, a gyógynövényismeret, a botanika forrásai is ókori szerzőktől kerültek a bencésekhez. A IX. században Monte Cassinóban fordították le először a görög orvosgyógyász, Dioscorides *De materia medica* című művét, amely csaknem 600 növény leírását tartalmazza és évszázadokon át a botanikai szaknyelv és a gyógyszerstan alapműve volt. A kolostorok a tanulás és a tanítás központjaivá is válnak, elsőként a *Regula Magistri* keletkezési helyének monostorát nevezik *scholának*, azaz iskolának.

A Nagy Szent Gergely pápa által indított bencés misszió angolszász, frank és germán területeken, később a frank uralom alá nem tartozó skandináv népeknél, a csehoknél és a magyaroknál is elterjesztette a nyugati szerzetességet. A kolostorok a szellemi, a szociális élet, a gazdálkodás szervező központjaivá válnak. Birodalmának felépítésében Nagy Károly is fontos szerepet szánt a bencés szerzeteseknek. A kor tájelfogásáról, tájalakításáról a yorki iskolaalapító, majd Tours-i apát, végül Nagy Károly udvari iskolájának vezetője, Alcuin bencés szerzetestől kapunk képet. Alcuin, az aacheni szellemi központ szervezője, a későantik, bukolicus ideáltáj elemeit írja le: árnyas ligetet,

virágos gyepet, rózsákat és liliomot, tisztavízű patakocskát. Ezek lesznek a díszkertek legkedveltebb elemei egészen a XVI. századig. Nagy Károly kertjei közül egyedül hatalmas, fás kertjéről maradt fenn egy spanyol mór uralkodó követétől származó feljegyzés. Eszerint az *orchard* oly nagy volt, hogy benne több ezer ember is elfért. A neves kerttörténész, Dieter Hennebo feltételezése szerint a vadaskertről lehet szó, amelyet későbbi korokban is használtak követek fogadására. A tájformálás monumentális elképzelései közé tartozott Nagy Károlynak a Duna-Majna-csatorna építésére vonatkozó terve. Nagy Károly 800 körül adta ki birtokrendeletét, a *Capitulare de villis-t*. A rendelet több mint 70 növényt sorol fel, s tartalmaz olyanokat is, amelyek nem szerepelnek az ókori művekben. A felsoroltak fontos gyógynövények, fűszerek vagy jelentősek a kert szépsége és szimbólumhordozó szerepe miatt.

A kolostorkertek művészete

Az európai kertművészet kialakulását egyrészt az antik örökség: a tájideál, a kertészeti technika és tudomány ismeretei, másrészt a keleti, bizánci és arab kertek hatása, s nem utolsósorban a kereszténnyé váló európai népek természethez való viszonya és világképe határozta meg. E hatások közvetítésében, szintézisében és a keresztényi gondolat formái megjelenésében a kolostorkertek fontos szerepet játszottak. Eddig jobbra haszonkertekről esett szó, a fejlődésben azonban jelentős szerepe van a szellemi jelentést hordozó kertnek is. A kolostorok könyvtárában kertészeti és botanikai művek mellett az irodalom klasszikusai, Vergilius, Ovidius, Plinius művei is megtalálhatók voltak. Tours-i Gergely 580 körüli *Vitae patrum* című művében a kolostor zöldséges és gyümölcsös kertjéről tesz említést, ahol a szerzetesek szívesen üldögélnek a fák alatt, Szent Monegundis a cellája előtti kis kertben növekvő növényeket figyeli. A 950-es évekből való *Gerokodex* egy képén Máté evangélista a fallal körülvett

Növényteni kódex lapja

kertben kőpadon ül, kezében író toll, mellette asztal. E képek a kerteket a szellemi munka, a meditáció helyeként ábrázolják.

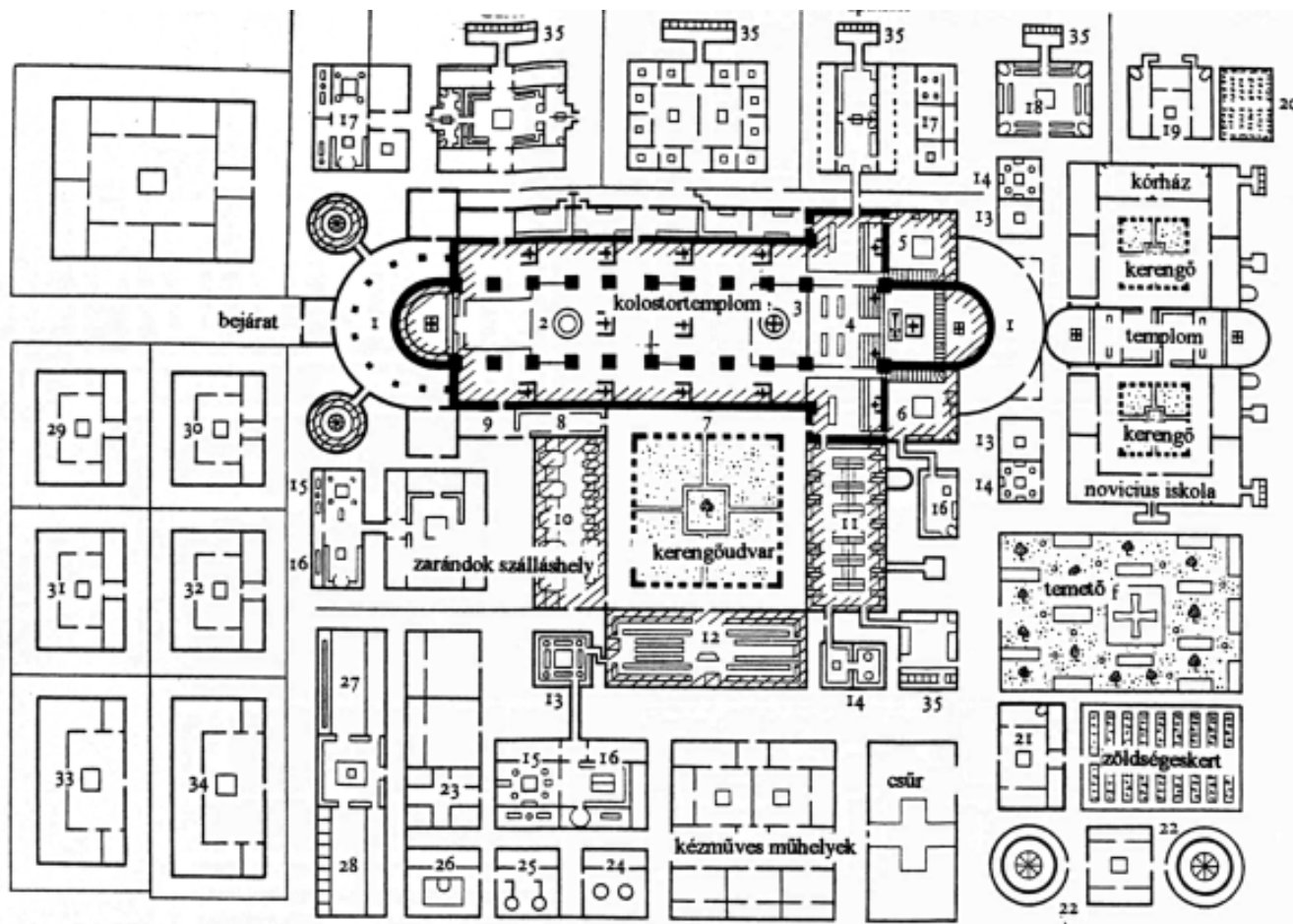
Tudjuk, hogy a kertészeknek a szerzetesrend fejlődése során kialakuló hierarchiában jelentős szerep jutott. Meghatározott feladatuk volt, amelybe az is beletartozott, hogy ádvent időszakában ők celebrálhattak egy misét. A kolostor lakóinak élelemmel való egész évi ellátása, a termények megszentelése is az ő dolga volt.

A fuldai Hrabanus Maurus *De rerum naturis* című művében külön fejezetet szentel a fáknak, elnevezésüknek, szőlő és gyógynövényekről. Azok illatát színüket és formájukat elrangsorolja. Egy fejezetben a templomot kerthez hasonlítja, amely oly sok szellemi gyümölcsöt hordoz, amelyet isten oltalma kerít be és amelyben az üdvözülés kútja fakad. A műben felsorolt növények spirituális interpretációját, bibliával való kapcsolatát sevillai Isidor művének ismeretében írja. Sevillai Isidor tizenhét könyvből álló tankönyvét megelőzően – amely az ókori szerzők műveit az Ibériai félsziget növényismeretével egészíti ki –, a kertekről és kertészetről szerzett tapasztalatokat szóban adták tovább. Az antik művek interpretálói, úgy tűnik, nem rendelkeztek saját tapasztalattal vagy nem jegyezték le azokat.

A St. Gallen-i kolostorkert

A bencés kolostor szerkezetét és kertjeit ábrázoló egyetlen korai emléküink a St. Gallen-i kolostor alaprajza. A kerttörténet e fontos forrása még mindig sok kérdést vet fel. A kutatók csak találgatják, hogy a pergamenre vetett rajz a bencés kolostorok általános ideálterve vagy egy valós kolostor valós terve-e. Mindenesetre minden olyan elemet tartalmaz, amely kerttörténeti szemlélődésünk számára érdekes lehet. A St. Gallen-i kolostorban fennmaradt terv segít képet alkotni a kolostor belső életéről, ezen belül a kertek szerepéről, funkciójáról és jelentőségéről. A rajz segítségével tekintsük át a kolostorkertek ikonográfiáját, kialakítási módját, szellemi tartalmát, használatát!

A *Paradicsomkert (atrium ecclesiae)* – nyitott vagy félig fedett tér a templom előtt, amely a kora keresztény bazilikák előudvarához hasonló. A római Szent Pál-templom Paradicsoma négyzet alakú, a római villák perystiles szerkezetét idézi. Az udvar a hívők gyülekezőhelye, az istentiszteletre való felkészülés színtere. A Paradicsomkertek udvarán kút állt kultikus céllal. A tisztálkodó kút a régi Szent Péter-bazilikában fenyőtoboz alakú, ez a bizánci kutak motívuma, a babiloni-asszír mitológiában az

A St Gallen-i kolostor alaprajza • 1 – paradicsom; 2 – keresztelőkút; 3 – ambo; 4 – kórus; 5 – írószoba és könyvtár; 6 – sekrestye; 7 – káptalan; 8 fogadóterem; 9 – szegényápoló; 10 – pince; 11 – melegedő és háló; 12 – refektórium; 13 – konyha; 14 – fürdőház; 15 – sörfőzde; 16 – pékség; 17 – gazdasági épület; 18 – érvágó ház; 19 – orvosi ház, gyógyszerár; 20 – gyógynövényes kert; 21 – kertész; 22 – baromfi-pásztorlak; 23 – fészer; 24 – malmok; 25 – zúzómozsarak; 26 – malátaszárító; 27 – lovász; 28 – marhapásztor; 29 – csűrhe; 30 – birka; 31 – disznó; 32 – kecske; 33 – ló; 34 – tehén; 35 – árnyékszék

életfa jelképe. A Paradicsomudvarok általában kövezettek, kezdetben az ókori belső udvarok mintájára növényekkel díszítettek. Sok esetben rózsával ültették be és rózsakertnek nevezték, amelynek szintén mitológiai eredete van. A St. Gallen-i Paradicsomkert félköríves oszlopsorral körülvelt nyitott udvar.

A *gyógyművelvényes kert* a terven téglalap alakú, keskeny ágyások formájában ismerhető fel. A feltüntetett növények mindegyike szerepel a *Capitulare de villis*-ben. Az egymás mellé ültetett ágyásokban tükröződik a koraközépkor orvosi-temészetudományi, kultikus-mágikus és esztétikai elképzelése.

A *fáskertnek* kettős funkciója van: temető és gyümölcsös. A gyümölcsfa életritmusában minden évben jól megfigyelhető és átélhető az élet és a halál misztériuma, a téli nyugalom utáni kizöldellés, a virágba borulás, a temőre válás és ismét az életből való visszahúzódás. Mindez a feltámadás üzenetét közvetíti. A fák ábrázolása hasonlatos a késő római, vagy bizánci életfaábrázoláshoz vagy a kora ókori előzásiai ősi életfa jelekhez. Az sem véletlen, hogy a gyümölcsös temetőre nyílik a novíciusok lakószánya. Gyümölcsös volt a kolostor falain kívül is.

A *zöldegeskert* a kolostor élelmezésében játszott fontos szerepet. A falakon kívül is voltak zöldegeskertek.

A *kerengő* – (*quadrum*) – az ábrázoláson mind a négy oldalon félköríves árkádsorral körülvelt udvar. Ezen is az antik villák építészetével való kapcsolat érződik. Az udvart a keresztutak négy részre tagolják. A felirat a terven: *Quadrator semitae per transversum claustrum*. A keresztút közepén négyszög alakú felület látható, az utak félkörívben végződnek. A felületet gyeppel vagy borostyán borítja. Ebben az időben már virágot nem ültettek ide. Közepén általában kút áll, Itáliában gyakran mélykút. Sok esetben növényt ültetnek középre, ami szimbolikus jelentéssel bír, St. Gallenben *Juniperus sabinát*, azaz borókát. Ez ősi kultikus növény, a rontás szelleme ellen hat vagy halottak szellemét őrzi, a keresztény mitológiában az örökkévalóság, a feltámadás és a földi szenvedés jelképe. A St. Gallenben talált terv többi kerengőjének közepén nem ábrázolnak növényt.

A kolostori kerengők előképe és jelentése

A kerengő udvar, a kvadrum kialakulásának, tartalmának megértéséhez építészettörténeti, kerttörténeti fejlődéstörténetét, szellemi, szakrális tartalmának előzményeit és metamorfózisait kell feltárnunk. Természetesen forma és jelentés nem választható szét. S mindez másféle, mégis hasonló jelentést hordoz különböző kultúrkörökben és földrajzi környezetben. A kolostorkertek belső udvarának formája és jelentéstartalma magán viseli a megelőző korok szellemiségét, világlátását, mindezt keresztényi tartalommal formálva. Néhány kiragadott példán keresztül betekinthetünk e világ elől zárt kertek világába.

A Mezopotámiában élő népek és egymást követő kultúrák zikkuratjai összekötik a Földet az Éggel. Teraszait *szent ligetekkel* ültették be. A fa az élet közvetítője – a kozmikus energiával az élettelen materiát élővé alakítja. E zikkuratok felülnézete leegyszerűsítve: középen forrás, ahonnan négy irányban folyik a víz, amely megtermékenyítve a földet a földi élet alapja, a szellemi világ információhordozója. Később a perzsa palotaudvarokban megjelenik a négyzet alaprajzú kert, amelynek nevéből születik meg a Paradicsomkert fogalma. A perzsa kert az élet négy folyója osztja fel négy kertre, ez a *char-bagh*. Ez a motívum továbbél minden művészeti ágban. A híres perzsa Paradicsom-motívumos szőnyegek az élet folyóit ciprusok és gyümölcs-

fák kísérik. A ciprus örökzöld lombja a halál és a feltámadás szimbóluma, a gyümölcsfáé az életé és a termékenységé.

A kert az óindiai kultúrában is világmodell, sok mandala kert alakú. A négyes osztás szakrális szimbolikáját, jelentését örökíti ránk az indiai eredetű, a perzsa kultúra közvetítésével elterjedt sakkjáték (*ah-sah* jelentése: a király meghalt), a kozmikus ritmus geometriai formája, a négy elem megjelenítője. Világmodell, amelyen a fekete a fehérrel, a jó a gonosszal küzd. A perzsa vallásalapító, Zarathustra monoteista világképében a világ tizenkétezer évet él, amely négy negyedre oszlik, s a negyedik negyedben születik meg Zarathustra és a Szent Szűz gyermeke, az örök idők megváltója, a világosság győzelme. Ahuramazda a világosság hordozója, számyas napon ül, oltárán az öröktűz lobog.

A világot szimbolizáló királyi játék és a Paradicsomkert arab közvetítéssel jut Európába. A granadai Alhambra oroszlános udvara fallal körülvelt kert, a Paradicsom földi képe: *al-dzsamma*, kettős jelentésű: kert és rejtett hely. A mennyei kert térképe. Négy folyója, négy égtáj felé áramlik. Metszéspontjában 12 oroszlán tartja a kút. A vízköpő oroszlánok az életadó fényt, a napot jelenítik meg. A tizenkettes szám a csillagképeket számsítja, a 12 hónap az örökkévalóság szimbóluma. A négy mező virágzó bokrokkal és aromás füvekkel van beültetve. Az udvart kristályépítéssel árkádjai ölelik körül.

A kozmosz és a föld egybevetülését a kelták hármassal záródással ábrázolják.

A kolostorok kerengőjének építésze az évezredek során kifejlesztett perystiles ház formáját követi. A belső kert kialakítása a négy részre osztott mezőt keresztényi tartalommal tölti meg. A középpontban a kút, vagy cisztérna. A víz az élet, az ige, Krisztus. A négy mező a négy elem, amelynek metszéspontja, alkímiai képlete az ötödik elem, a kvintesszencia, az élet. Ez a világ rendjének keresztényi olvasata. A Trier-i katedrális VIII. századi kéziratában a négy evangélista ábrázolását látjuk hasonló formában. A négy mezőben a négy evangélista, a föld négy őrzője, az égbolt négy segítője. A szerzetesek a kvadrumot imádkozva, meditálva körbekerengtek, a kvadrumba nem léphetett be akárki. A kvadrum nem más, mint a világ képe, ahonnan az ember csak az ég felé tekinthet.

Haris Andrea, László Csaba „A BALATON FELETT TIHANY NEVŰ HELYEN” APÁTSÁG ALAPÍTTATOTT

Magyarország legnagyobb tavába mélyen benyúló félszigeten található az egykor volt magyar királyság egyik legrégebbi megmaradt középkori templomtere a tihanyi bencés apátság altemploma. A XI. századi háromhajós templomból és a hozzá tartozó monostorból csak az altemplom maradt meg. I. András király, az 1055-ben kelt oklevél tanúsága szerint Szűz Mária és Szent Ányos püspök és hitvalló tiszteletére szenteltette az őnmaga, felesége, fiai, leánya és összes élő vagy meghalt rokonai üdvösségére alapított monostort. Szent Ányos a kora középkori Franciaország legjobban tisztelt szentje volt. Orleans püspökeként 451-ben imáival mentette meg városát Attila pogány hunjainak dúlásától. Kegyes élete és csodái miatt a francia királyok és szövetségeseik hosszú időn keresztül ereklyéje fölötti esküvel erősítették meg szövetségüket. Kultusza Tihanyba feltételezhetően az alapító I. András király kívánságára került, de hazánkban

nem vált elterjedtté. A király alapítólevelében javadalmakkal látta el a kolostort, a földek mellett szolgálónépeket: vincelléret, halászokat, szakácsokat, vargákat, ácsot, ötvöst, molnárt rendelt szolgálatára. A ma Sió-csatomaként ismert Fok vizén lévő rév vámjának, Tolna megye vám- és révjövedelmének harmadán túl számtalan Somogy megyében lévő falut is a kolostornak adományozott. A máig megmaradt, Pannonhalmán őrzött alapítólevel egyike legkorábbi nyelvemlékeinknek. A latin nyelven írott oklevélben tucatnyi magyar kifejezés, földrajzi név, összefüggő szövegrészlet olvasható, közöttük a híres *Fehertuari rea meneh hodu-utu-rea* szövegrészlettel.

A tihanyi kolostor középkori berendezési tárgyaiból, liturgikus felszereléséből semmi nem maradt fenn, de a források megemlékeznek arról, hogy az alapítás idején bőven ellátták ilyen tárgyakkal is. A tihanyi alapítólevel hátoldalán található egy 1090 körüli felsorolás, amely számba veszi az alapító király által adományozott liturgikus tárgyakat, arany-, ezüst- és rézkelyhek, tömjéntartók, ezüst gyertyatartók, ámpolnák, szertartáskönyvek, miseruhák, szőnyegek szerepelnek nagy számban a felsorolásban.

Az alapító, I. András, eltérően öccsének, Bélának tett ígéretétől, mely szerint a trónon ő fogja követni, saját elsőszülött fiát, Salamont koronáztatta meg 1057-ben. Kevéssel utóbb, a Tisza menti Várkonyban történt az a Képes Krónikában megörökített híres jelenet, amelyben a király a korona és a kard közötti választással tette próbára Béla herceget. Mivel a herceg megtudta hű emberétől a király szándékának álnokságát – ha a koronát választja, azonnal lekasabolják –, a kard, azaz a hercegség választásával a haláltól megmenekült, de el kellett hagynia az országot. A lengyel földre menekült herceg a következő esztendő elején sereg élén tért vissza. A Tisza vidékén lezajlott döntő csatában a király vereséget szenvedett, német föld felé menekült, de a napjainkban már nem látható mosoni vár közelében lova ledobta. A súlyosan sebesült király fogságba esett, kevésssel utóbb a zirci királyi udvarházban meghalt. Tehát alig telt el fél évtized az alapítás óta, a monostor szerzetesei jötevőjük sírja felett imádkozhattak. Évtizedekkel később az altemplomba temették el I. András másodsülött fiát, Dávid herceget.

A történeti források rendkívül szűkszavúak, hallgatnak a kolostor Árpád-kori évszázadainak mindennapjairól. Ez az információhiány napjainkban érhető meg igazán: ma is csak a gyilkosság, garázdaság, betörés számít hímek. Az alapítás utáni másfél évszázadból mindössze négy oklevél maradt ránk. Ismerjük több apát nevét, közülük a leghíresebb az 1207-ben Szent Márton-hegyére távozott és ott három és fél évtizedig kormányzó Oros apát, de az épületekről, a templomról és a monostorról nincs semmilyen írásos adat. Az Oros apát által végeztetett összeírásban név és foglalkozás szerint sorolták fel az apátság birtokain dolgozó népeket. Ezek rendkívül értékes adatok a gazdaságtörténetre, a középkori monostor gyarapodására nézve, az épületekre, azok művészi értékeire, a templomi berendezésre, kegytárgyakra vonatkozóan azonban nem adnak semmi fogódzót.

Történeti források hiányában csupán az épületek vallomására hagyatkozhatunk. Az Árpád-kori egyház és monostora azonban ebben is rendkívül szűkszavú. A törökör pusztításai, majd a XVIII. századi újjáépítések számtalan korábbi épületrészletet, maradványt semmisítettek meg. A régész ásója, a falakat vizsgáló művészettörténész kalapácsa így csupán morzsá-

kat hozhat napvilágra, az értelmezést, a kiegészítést nagymértékben a képzeletre bízva.

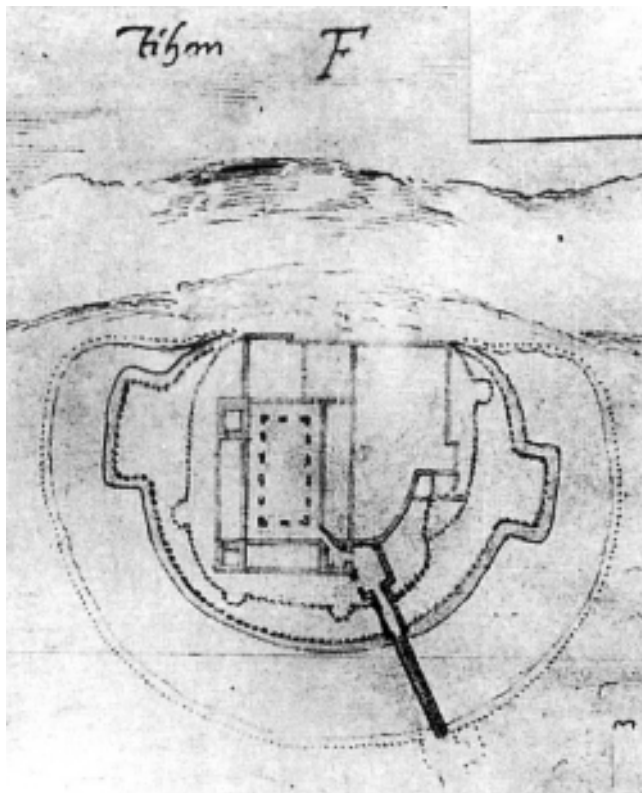
Az 1055-ben felszentelt templom háromhajós, szentélyével szokásosan kelet felé forduló épület volt, a szentély alatt annak méretével teljesen megegyező altemplommal. Szélessége a mai templom szélességének felelhetett meg, míg hosszúsága a ma megcsodálható barokk templomnál valamivel rövidebb lehetett. A kőből emelt templom meszelt falait egyszerű, tagozat nélküli nyílások törték át. A megemelt padlószintű főszentély alatti altemplomot az oldalhajók keleti végében lévő lejárókon át lehetett megközelíteni. Az altemplomot a boltozatot tartó oszlop osztotta három hajóra. A keleti falat áttörő három ablak előtt egy lépcsőfokkal megemelt szinten volt az oltár. Az altemplom közepén temethették el az alapító királyt, a korszakban megszokott módon, a járószint fölé magasan felemelkedő sír építmény formájában. Ebből napjainkra, csak a sír építmény fedelét alkotó, kereszttel díszített kőlap maradt fenn, amelyet egy római kori szarkofág oldallapjának átfaragásával készítettek. Ezt ma szinte a padozatba süllyesztve szemlélheti a látogató.

Az egykori monostor maradványait nem ismerjük, mivel a későbbi építkezések során egyre mélyebbre került terepszint miatt az ásás sem hozhatott eredményt. Egy XIII. század eleji jelentősebb átépítésre a kutatások során feltárt ikeroszlopok töredékei és egy faragott fejezet utalnak. A középkor további századaiból nincs az épületekre vonatkozó adatunk.

Az erődítménnyé vált monostor

A török hódoltság első évtizedei az országot átszelő végvári rendszer, az erősségek sorának kialakításával teltek el. A Dunántúl közepén fekvő Veszprém várának 1552-es elfoglalása után

Giulio Turco: a tihanyi vár alaprajza, 1569

megnőtt a kisebb erődített helyek, mint Tihany jelentősége is. A kolostor szigetként állt a Balatonban, szemben a török birtokolta somogyi partokkal, így a kialakuló végvárrendszer elemévé vált. Ebben a korban robbantanak fel több kisebb középkori kolostort, a közelben lévő Nagyvázsöny és Pula pálos kolostorát is, nehogy az ellenség erődítményként használja azokat.

A történeti forrásokban már a XIV. századtól tihanyi várként említett apátságot 1554 és 1558 között korszerűbb erődde építik át. A kapitány Takaró Mihály lett, aki egyúttal az apátság provisor, vagyis gazdasági ügyeinek intézője. Az ő vezényletével történt a megerősítés, amelynek során a korábban palánkkal övezett monostort kőfalakkal veszik körül, bástyákkal erődítik. Ettől kezdve hosszú évtizedekig, az ország több erődített kolostorához hasonlóan, a katonaság lett az úr a megszentelt falak között. A szerzetesek elhagyták az épületeket, biztonságosabb helyekre költöztek, több esetben soha nem is tértek vissza egykori kolostorukba. Az apátsághoz tartozó birtokok jövedelmei a vár fenntartását, a katonaság szükségleteit szolgálták, az apáti cím évtizedekig jövedelem nélküli titulussá változott. Jó példa erre Ramocsaházi Mihály, aki 1623-ban elnyerte ugyan a királytól a tihanyi apát címét, de az apátság jövedelmeihez nem tudott hozzájutni, amint azt későbbi, a soproni országgyűlés előtt tett panaszából megtudjuk. Az apátot a várkapitány be sem engedte a kolostorába, kénytelen volt Füreden lakni és nem kezdhetette meg lerontott kolostorának felépítését sem.

Az 1568 és 1570 közötti esztendőekben a Haditanács megbízottai járták végig a Dunántúl várait. Feladatuk volt a várak, várbirtokok állapotának felmérése, az esetleges kiépítésre avagy lerombolásra javaslat készítése. A szemlékkel egyidőben olasz hadmérnökök mérték fel az erősségeket. A Balaton feletti végvárrendszer elemévé vált egykori apátságból lett vár felmérését ekkor készítette el Giulio Turco. Turco rajza a legkorábbi ábrázolás a monostorról. A kis tornyokkal erősített külső palánkfal határolta területen négyszög alaprajzú, belső udvaros épületet ábrázolt. Az alaprajz keleti, tő felőli oldalán látható kisebb falmaradványokból nem lehet a középkori állapotra következtetni. Valószínű, hogy Turco rajza, hasonlóan más XVI. századi metszetekhez, a felmérés és a terv kombinációja. A rajzon ábrázolt épület nemigen hasonlít a Tihanyról készített későbbi ábrázolásokhoz. A XVII. század közepéről két további metszet ismerünk. Az Octaviano Leuckharden által 1651-ben készített alaprajz és nézetrajz hitelességét – a várfalak tekintetében – az ásátások és a mostani felújítás során nyert megfigyelések igazolják. A kettős fallal, külső oldalán palánkkal körbevett erősség északi felében állt a templom, déli oldalához csatlakozó lakóépülettel. A keleti várfalat és az északkeleti bástyát a hegyoldal későbbi omlásai pusztították el, a többi fal a XVIII. századi újjáépítéskor került föld alá.

A XVII. század közepén a történeti források szerint a templomban raktározták a puszkaport, míg a katonák az egykori monostorban laktak. A méltatlan használattól megrongálódott templom helyreállítására 1656-ban III. Ferdinánd adományozott 100 tallért, 1660-ban Karacsics várkapitány további 300 forintot kapott, hogy a templomépítést befejezze. Az épületegyüttes 1684 táján leégett, felépítésére az akkoriban kinevezett apát, Kuzmics Péter a fehérvári prépostság jövedelmeit kapta meg a királytól.

A templom korábbi felszerelése, kegytárgyai a hódoltság évtizedei alatt szétszóródtak, elpusztultak. Ma a balatonfüredi református egyház tulajdonában található egy XV. századi kehely,

amelyet felirata szerint Kenesei Péter tihanyi várkapitány adományozott az eklézsiának. A kutatók feltételezik, hogy a kehelyt a kapitány a kolostor tárgyai közül adományozta, így vélhetően ez az egyetlen tárgy, amely az apátság középkori felszerelési tárgyiból fennmaradt. A templom egykori gazdag berendezésére lehet következtetni egy 1560-as leltárból, amelyben nyolc oltárra való gyertyatartó, tíz oltárterítő volt a kolostor birtokában.

A tihanyi apátság újjáéledése

A török alól felszabadult országrészekben a császári kincstár csak azután volt hajlandó egykori tulajdonosainak visszaszolgáltatni a birtokokat, ha kifizették az ún. vérváltságot, azt az összeget, amelybe a harcok kerültek a kincstárnak (*Neoaquista Commissio*). A tihanyi kolostor szétzilált javadalmaiból ezt a pénzüsszeget nem lehetett előteremteni, a vérváltságot egy ausztriai bencés kolostor, Altenburg fizette ki a kincstár pozsonyi kamarájának. A pénz letétele után I. Lipót 1701-ben kelt diplomájában Altenburgnak ajándékozta a tihanyi kolostort. Noha nem sokkal később, 1702-ben a császári Haditanács elrendelte a vár lerombolását, a végvári katonákat pedig kötelezte, hogy térjenek vissza eredeti foglalkozásukhoz, a földműveléshez vagy az iparossághoz, az erősség falainak sorsát nem a pénzühiány miatt végre nem hajtható császári parancs, hanem a hamarosan meginduló újjáépítés pecsételte meg.

Az altenburgi bencés apátság 1702-ben Reyser Armandot nevezte ki tihanyi apáttá és küldte Magyarországra. A sem a nyelvet, sem a helyi viszonyokat nem ismerő apát teljesen magára maradt, s nem tudott megküzdeni a végvári életet feladni nem akaró, főként református vallású katonákkal és a Rákóczi-szabadságharc alatti zűrzavaros viszonyokkal. 1716-ban meghalt anélkül, hogy fáradozásai az apátság újraélesztése érdekében bármilyen eredményt hoztak volna. Halála után az altenburgi apátság úgy érezte, nem képes a tihanyi birtokot fenntartani. Mivel közben a pannonthalmi bencések is szorgalmazták, hogy az apátság ne maradjon idegen kézben, 1716-ban megegyezés született, Pannonthalma kifizette Altenburgnak a kincstár részére adott 18 000 rajnai forintot megtoldva azt 2 000 rajnai forinttal.

A pannonthalmi főapát 1719-ben Grassó Willebaldot (1677-1740) nevezte ki tihanyi apáttá, aki teljesen elhanyagolt, romos és kifosztott épületegyüttest vett át. Jelentése szerint a templom, bár alapítása óta híres, teljesen romos és mindennemű liturgikus tárgy hiányzik belőle, a kolostorban mindössze két lakható cella van és az ingó vagyona összesen két csirke. Grassó apát kormányzásának 21 éve alatt mindent megtett, hogy a kolostor ősi birtokait visszaszerezze. Áldozatos munkájának és állandó pereskedéseinek meglett a gyümölcse, halálakor rendezett anyagi és birtokviszonyok közötti apátságot hagyott utódjára. Az apát elkezdte a romos épületek bontását, új templom és kolostor építését is. A kolostort övező várfalakat, tornyokat lebontották, azok alapfalai az 1980-as évek elején végzett ásátásokig a föld alatt rejtettek. A templom építése a keleti, szentély felőli oldalon kezdődött és Grassó 1735-ös jelentése szerint a „tágas, elég magas, kápolnás (ti. szentélyes) templom készen van, csak még a kápolnába kellenek oltárok.” A szentély felett kis harangtorony állt. A templomhajó alatt kriptá épült, amelyet dél felől, a kolostor udvarából lehetett megközelíteni. A monostor a szentély déli oldalához kapcsolódott, déli végén magába foglalva egy korábbi többszintes tornyot. Az építkezés befejezését megszakította egy 1736-ban bekövetkezett tűzvész, amely-

ben a templom teteje leégett és feltételezhetően más károk is keletkeztek. Noha a helyreállítást már a következő évben megkezdték, annak teljes befejeztét Grasso apát már nem élte meg.

Halála után Sajghó Benedek pannonhalmi főapát Lécs Ágoston (1698-1760) nevezte ki tihanyi apáttá. Ő folytatta elődje építkezéseit, a tűzvész utáni károk felszámolásán túl új, elődjénél nagyobb szabású koncepciót készíttetett az újjáépítésre. Bár írásos adatok ebből a korból sem állnak rendelkezésünkre, feltételezhetjük, hogy az apát a Habsburg örökös tartományok XVIII. század közepén legjelentősebb építészeti köre, a dunai barokk iskolának nevezett kör egyik, ma még nem nevesíthető mesterét kérte fel a tervek elkészítésére. Az építész minden bizonnyal ún. vezértervet készített a templom kibővítésére, a kéttornyos homlokzatra és a kolostorszárnyak kiépítésére.

A helyszíni kutatások megerősítették azt a koncepciót, hogy Lécs Ágoston apátsága alatt a templom eredeti hosszát egy boltszakasszal megnövelték nyugat felé, amely elé megépült a kéttornyos, a kolostor képét ma meghatározó főhomlokzat, amely ellentétben a többi homlokzattal, díszes tagolást kapott, párkányokkal, vakolatból húzott tagolt nyíláskeretekkel és szobrokkal. A munkák 1754-re fejeződtek be, a templom ideiglenes benefikálást kapott, a végleges felszentelés 20 évet váratott magára.

A templom építésével párhuzamosan folytak a munkálatok a kolostorszárnyakon is. Még Grasso Willebald alatt megtörtént a keleti szárny kiépítése. A barokk szentélyhez csatlakozó földszintes szárnyat délen a korábbi időszakból megmaradt többszintes, toronyszerű tömb zárta le. Ezt építette át Lécs Ágoston egyemeletessé, majd megépítette a déli szárnyat, a közösség legfontosabb helyiségével, a három boltszakaszos refektóriummal, amelyet stukkókkal és falképekkel díszítettek. Végül a nyugati szárny egyemeletes tömbje készült el, amellyel bezárult a kolostor, szabályos kvadraturát, folyosókkal övezett kolostorudvart alkotva a templom déli oldalán. A szórványosan fennmaradt levéltári adatok és a helyszíni kutatás egyaránt ezt a szakaszos építkezést támasztják alá. A kolostorszárnyak építése ugyanarra az időre fejeződött be, mint a templom főhomlokzata. Ezt támasztja alá a templom és a rendház főkapujának stílusazonosságán túl több kutatási megfigyelés is.

A templom ideiglenes felszentelésének idején fogadta fel Lécs Ágoston apát Stulhoff Sebestyén asztalos-faszobrászt a templom belső berendezéseinek elkészítésére. Stulhoff személyéről életkorán kívül csak annyit tudunk, hogy Bécsben született, német volt az anyanyelve, és 31 évesen érkezett a kolostorba. A tihanyiin kívül más munkáját jelenleg nem ismerjük. Stulhoff húsz éven át híven szolgált a kolostort, de nem lépett be a rendbe. Az apáttól munkájáért fizetést nem kapott, ahogy azt a kolostor számadáskönyveiből tudjuk, csak költségeit térítették meg. 1779-ben halt meg, a templom alatti kriptában temették el, ahol egyetlen világiként alusza örök álmát.

Személyéhez fűződik az a legenda, amelyet a XIX. század végén vetettek papírra és azóta élénken él a köztudatban. A történet szerint Stulhoff árva tihanyi fiú volt, aki előbb kertészlegényként dolgozott, majd a falu asztalosához szegődött. Beleszeretett mestere leányába, aki hirtelen meghalt. Ekkor Sebestyén megfogadta, hogy soha többé nem fog a kezébe asztaloszserszámot. Szent Márton hegyére – Pannonhalmára – ment, ahol belépett a bencés rendbe. Ott a kertészetben dolgozott, de egyszercs kiderült szakmai tudása és tehetsége. A főapát vissza-

küldte Tihanyba, hogy az újonnan elkészült templom oltárait faragja meg. Korán meghalt kedvesének arcvonásait a Máriacell-oltár jobboldali, nagyméretű angyalának arcában hagyta az örökkévalóságra.

A templom berendezéseinek restaurálása során, valamint az apátság számadás könyveiből számtalan olyan adat került elő, amelyek ezt a legendát alátámasztják, de olyanok is, amelyek cáfolják. Jelenlegi ismereteink szerint Stulhoff volt, aki asztalosként megépítette az oltárok, a szószék, az orgona építményeit, de az azokat díszítő képeket és nagyobb szobrokat más mesterek műhelyéből szállították a felszigetre. Hoztak képeket, szobrokat Pápáról, Székesfehérvárról, Veszprémből és amikor mindet elhelyezték, megérkezett egy festő Székesfehérvárról, aki a színes márványokat utánzó mintát ráfestette az építményekre, a szobrokat kiszínezte, és aranyozta, ezüstözte a felületeket. A különböző mesterek által készített darabokat minden bizonnyal Stulhoff foglalta egységbe és az ő munkája révén alakult ki a berendezéseknek az az egyöntetű képe, amely a templomba lépve fogadja a látogatót. Ha azonban alaposabban megismerjük az egyes darabokat, összehasonlítjuk a részleteket, hamar láthatóvá válnak a különbségek, a különböző műhelyekre, mesterekre utaló eltérések.

A berendezési tárgyak egymás után készültek. 1757-ben szentelték fel a főoltárt. A főoltár képe a kolostor egyik védőszentjét, Szent Ányost ábrázolja, amint az angyalok a mennybe emelik. A jelenlegi kép a XVIII. század közepi, elpusztult oltárkép másolata, Novák János soproni festő készítette 1822-ben. Az oltár felső mezőjében az apátság másik védőszentje, Szűz Mária faragott szobra áll, az oltár két oldalán a bencés rend alapítójának és nővérének Szent Benedeknek és Szent Skolasztikának közel életnagyságú szobrát helyezték el, Szent István és Szent László szobra között. Ugyancsak 1757-ben lett kész a szószék, amelynek kosarán a négy nagy latin egyházatya ülőszobra található (Szent Ambrus, Nagy Szent Gergely, Szent Jeromos, Szent Ágoston). A szószék koronáját a Szentháromság szimbolikus ábrázolása körül a négy evangélista aranyozott jelképe díszíti.

Két év múlva készült el a két kisebb mellékoltár, amelyet Szent Benedek és Szent Skolasztika tiszteletére állítottak. Az oltárok középre a szenteket ábrázoló olajfestmény került, két oldalt egy-egy bencésrendi férfi és női szerzetes szobra áll.

Lécs Ágoston apát nem élte meg a berendezés befejezését és a templom végleges felszentelését. Utódja Vajda Sámuel (1718-1795) lett, aki a celldömölki bencés apátság jószágkormányzó székéből került Tihanyba. Vajda Sámuel mélyen vallásos, aszkéta életet élt. 1766-ban kiadott háromkötetes, magyar nyelven írt *Jézus élete* c. elmélkedő munkája a korszak egyik legismertebb, legkedveltebb vallásos olvasmánya volt. Szellemi munkásságának fő célja a Jézus Szíve kultusz elterjesztése volt, mert „Krisztus nem csak az ő testi külső tagjaiban, hanem az ő szentséges szívében is sebet akart szenvedni.” Jézus Szíve tiszteletét nem csak az előbb említett irodalmi munkájában szorgalmazta, hanem az 1766-ban XIII. Kelemen pápa külön engedélye révén felállított tihanyi mellékoltár révén is. (A Jézus Szíve kultuszt akkor még nem kanonizálták, azt csak 1856-ban fogadta el a katolikus egyház.) Az oltár 1770-71-re készült el. Középpontjában Jézus szobra áll, mindkét kezével szívére mutat, mint az üdvösség forrására. Köré tizenkét lángnyelvből és szívből szintén szívet formázó motívumot alakítottak ki. Krisztus szobra alá a Fájdalmas Anya szobrát és a fiókait etető pelikán szobrát

helyezték el. A pelikán a legenda szerint vérével táplálja fiókáit, ezért Krisztus kereszthalálának és vérének szimbóluma. Az oltár-építmény tetejét a Szentlélek galambja zárja le, amely körül a hét lángnyelv a szentlélek hét ajándékát szimbolizálja. Az oltárt két oldalról azoknak a szenteknek két-két szobra zárja, akik Jézus iránti nagy szeretetükről tettek tanúságot: Szent Ágoston, Szent Péter, Szent Pál, Szent Borbála.

A máriacelli Madonna tiszteletét, annak első magyarországi kultuszhelyéről, Dömölkőről, a későbbi Celldömölkőről hozta magával az új apát, és a tevékenysége alatti első oltárt ennek tiszteletére emeltette. Az oltár 1762-ben készült el. Középső részén, az ezüstözött kupolával fedett építmény közepén helyezték el a kegyeszobor másolatát. Ahogy a kegyeszobor is máriacelli másolat, ugyanúgy a tihanyi ezüstözött építmény is híven másolja a máriacelli ezüstoltárt.

II. József 1786-ban rendeletileg feloszlatta a bencés rendet, a tihanyi apátság tényleges feloszlására 1787. január 11-én került sor. Megjelentek a királyi biztosok, hogy összeírják az apátság vagyonát és minden tárgyat és ingóságot elárverezzenek, amely nem szükséges az apátságban maradó plébánia működtetéséhez. A befolyt összegek a Vallásalaphoz kerültek, a könyvtárat és a levéltárat pedig a budai egyetemnek adták át. A hét szerzetes közül, akik ebben az időben az apátságban tartózkodtak, csak a plébánosi és adminisztrátori feladatokat ellátó Kovács Flórián maradhatott a rendházban. Vajda Sámuel apát a nővérehez költözött Szombathelyre, ott is halt meg elvesztve összes reményét, hogy visszatérhessen kolostorába.

II. Ferenc 1802-ben kiadott rendeletével visszaállította a bencés rendet, tanítási feladattal bízva meg a szerzeteseket. A tihanyi apátság feloszlás előtti javaiból a levéltár teljes egészében, a könyvtár töredékesen került vissza a kolostorba, előbbi ma is Pannonhalmán, a rendi levéltárban van, míg a könyvtár 1950 után szétszóródott. Az elárverezett ingóságokat, bútorokat többé nem lehetett visszaszerezni. A kolostor anyagi helyzete annyira meggyengült, hogy soha többé nem tudták a XVIII. századi gazdagságot, a nagyarányú építkezések anyagi alapját előteremteni. Nem volt az apátságnak olyan nagyformátumú apátja sem, aki ilyet kezdeményezni tudott volna.

A XIX. századból az együttes kisebb javítgatásairól vannak adataink. A század végére az épületek olyan elhanyagolt állapotba kerültek, hogy komoly statikai, szerkezeti problémák merültek fel. A legnagyobb probléma a templom szentélyénél jelentkezett, az állítólag bele akart csúszni a Balatonba. 1888. december 22-én Vaszary Kolos hercegprímás, korábbi pannonhalmi főpát, elrendelte az azonnali helyreállítást, mivel „egy hónapig sem lehet jótállani” a templomért. Felmerült a teljes lebontás lehetősége is, de Czigler Győző műegytemi tanár tervei alapján sikerült megmenteni az épületet. Czigler orvosolta a szerkezeti problémákat, vonóvasakkal, támfallal erősítette meg a keleti oldalt. Sor került a templombelső teljes megújítására, a XVIII-XIX. században csupán meszelt falak és boltozatok díszes kifestést kaptak. A kor három ismert művészt, Deák Ébner Lajost, Lotz Károlyt és Székely Bertalant bízták meg egy-egy boltmező díszítésének megtervezésével és kifestésével. A munkát Lotz fogta össze, ő tervezte az ornamentális díszítést is. A díszítőfestő munkákat Scholtz Róbert és Feichtinger Károly végezte. Az altemplomot is megújították, eltávolítva annak barokk kifestését.

A templomhajó festésével egyidőben az oltárokat is megújították. Az építményekről a szobrokat, faragott részeket lesze-

relték, és Bergh Ferenc budapesti aranyozó műhelyébe szállították. Ott újra festették, aranyozták őket, ahogy a helyszínen maradt oltárt és egyéb berendezési építményeket. Egy év alatt készült el ez a hatalmas munka, amelynek emlékét a sekrestyeajtó feletti 1889-es évszám rögzíti. A felújítás során Czigler tervei alapján új, díszes architektúrával látták el a nyugati főhomlokzatot. Ugyanekkor a nyugati szárnyban az emeleti barokk boltozatokat lebontva magasabb, síkfödémes helyiségekből álló apáti lakosztályt alakítottak ki.

A restaurálás után a kolostor feléledt százéves Csipkerózsika álmából. A Balaton egyre kedveltebb üdülőhellyé változott és Balatonfürednek a XIX. század második felében történt rohamos fejlődése Tihanyban is érezte jótékony hatását. A fürdőzők kedvelt kiránduló célpontjává lett Tihany, ahol az apátságban mindig szívesen látták az idelátogató vendégeket.

1950-ben az apátságra újra a feloszlás sorsa várt. Szerzeteseit szélnek eresztették, csak a plébános maradhatott és birtokolhatott néhány szobából álló területet a kolostor földszintjén. A kolostorba előbb szegényház költözött, 1955-től múzeumként működött. A múzeum kortárs magyar művészetet bemutató kiállításai híressé tették a helyet a 60-as, 70-es években.

A bencés rend 1990-ben kapta vissza a magyar államtól a tihanyi együttest, azonban a rendházat az elhúzóó egyeztetések miatt csak 1994-ben vehették teljesen birtokba. 1992-ben megkezdődött a templombelső restaurálása, napjainkra mind a XIX. század végi falképek, mind a barokk oltárok visszanyerték eredeti pompájukat. A XVIII. századi orgonaszekrénybe új hangszer került, az 1944-ben tönkrement szerkezet helyére. 1996-ban megkezdődött a kolostorszárnyak felújítása, amelynek során restaurálták a refektórium barokk festését. A déli szárny előtti terasz alatt épült meg a Bencés Múzeum új kiállítóterme, amelyet földalatti folyosó köt össze a keleti szárny középkori kőtámasz és időszerű kiállításoknak helyet adó pincéjével. A templom külső felújításának befejeztével, a monostor előtti terület kertépítészeti rendezésével ért véget az évtizedes rekonstrukciós folyamat. A megújult együttesben az ismét önálló apátság szerzetesei ünnepelhetik rendházuk alapításának 950-ik évfordulóját.

Németh Katalin
EGY SZELÍD MŰEMLEKI HELYREÁLLÍTÁS
TÖRTÉNETE

A tihanyi bencés templom és apátság épületegyüttesének napjainkban is tartó helyreállítási munkái több mint tíz éve a templom belső restaurálásával kezdődtek. Erre a hosszú időre nem csak a feladat nagysága vagy bonyolultsága miatt volt szükség, inkább a rendelkezésre álló anyagi források határozták meg a munkák ütemezését. Az ország egyik legismertebb műemlékének felújítása még mára sem fejeződött be, és a munka elhúzódása az építető, használó számára sok kellemetlenséggel is jár, de a történet sok tanulsággal is szolgál. Ennyi idő alatt arra is lehetőség nyílik, hogy a kezdeti hibákat korrigáljuk, az épületben élők igényeit és a műemlékvédelem konzervatív, a meglévő értékek minél teljesebb megőrzéséhez ragaszkodó szemléletét kölcsönös kompromisszumok árán közelítsük egymáshoz.

Az egész helyreállítási munka lelke, legfontosabb szereplője a tervezési programot meghatározó, a kivitelezés legapróbb részleteire is figyelő építető, dr. Korzenszky Richárd OSB perjel, aki már a tervezeténél amellet a kockázatosnak tűnő megoldás mellett döntött, hogy megbízik a korábban általa nem ismert, nem általa kiválasztott szereplőkben is. Ez a történet egyik legfontosabb tanulsága, hogy olyan légkört tudott teremteni, hogy azok többsége, aki ezen az építkezésen dolgozik – legyen Ybl-díjas építész, kőművesmester, szobafestő vagy restaurátor –, érzi személyes felelősségét azért, amit csinál. Az építész újrarájzolja, a kőműves lebontja és újrarakja, a villanyszerelő átszereli, a festő újrafesti, ha nem megfelelő az elkészült munka színvonala. Mert van, aki észreveszi és megdicséri, ha olyan, hogy az ember saját maga is büszke lehet rá. Lehet vitatkozni rajta, lehet tévedni, de ilyen szereposztásnál az természetes, hogy mindenki a tőle telhető legjobb megoldásra törekszik. Ez a hibákkal együtt is hitelesebbé varázsol mindent.

Tihany szimbolikus jelentősége arra is kötelez, hogy egyre növekvő kulturális szerepe mellett az épített környezet rende-

zetségével is példát mutasson. A bencés rend 1994-ben nagyon elhanyagolt és igénytelenül átalakított épületet kapott vissza. Többszöri felületes műemléki helyreállítás során készített beton keménységű, cementes vakolatok, kitalált tagozatok, műanyag-festések, a belsőben elavult gépészet, lefalazott folyosókból kialakított fürdőszobák stb.

Az újrakezdődő felújítás és műemléki helyreállítás egyik alapelve az volt, hogy úgy kell kialakítani a régi-új funkció (ritka szerencse, ha egy műemléket építéskori használatának megfelelően hasznosítanak újra) követelte igények kiszolgálásához szükséges helyiségeket, úgy kell napjaink színvonalának megfelelően komfortosítani az épületet, hogy meglévő ill. föltárható értéket ne pusztítsunk el, a helyreállíthatót, megmenthetőt konzerváljuk, restauráljuk és ne cseréljük hasonló, esetleg formailag azonos, de „korszerűbb” termékre. Az elmúlt évtizedekben tönkretett felületeket, igénytelen nyílászárókat, vasalatokat, burkolatokat lehetőleg ugyanolyan anyagból, ugyanolyan technológiával készítsük újra, mint azt elődeink tették volna egy folyamatos karbantartás során, a korábban nem létezett, de ma már nélkülözhetetlen újat (gépészet, új fürdőszobák, villamos szerelvények stb.) pedig a legkorszerűbb, de lehető legsemlegesebb módon tegyük hozzá, feledve a hangsúlyos megkülönböztetésekre, kontrasztokra építő, magamutogató építészeti megoldásokat. (Nem térek ki olyan elméleti kérdésekre, mint a régiség-érték és a konzerválás problémája, az időbeliség szerepe az építészetben, stb. inkább a gyakorlatról írok.)

A műemlék felújítások résztvevői számára köztudott, hogy a gyakorlatban milyen nehéz érvényesíteni a fent említett, szelíd, folyamatosságra törekvő hozzáállást. Az anyagi források szűkössége miatti takarékoságnál is fontosabb volt ebből a szempontból, hogy az építető elfogadta azt a néha idő- és élők munkai igényessége miatt talán nem is sokkal olcsóbb megoldást, hogy ami értéket képvisel – származzon a XVIII-XIX. vagy a XX. századból, azt javítsuk ki és szolgáljon tovább. Ami kacat, bőví, de funkcióját teljesíti (néhány ajtó, ablak a XX. század második feléből), az is maradjon addig a helyén, amíg minőségi cseréjére sor kerülhet, de se hová se építsenek be ideiglenesnek

szánt, közepszerű teméket, ami aztán magához silányíthat lassan mindent. Lehetőleg minél több elem kézműves munkával készüljön, egyedi darabként. (Nagy örömmre a XI. századi altemplomban még a porcelán villanykapcsolók is egyediek.) Az apátság földszinti folyosóján a másodlagosan, talán a templom XIX. század végi műköléppel történt újraturkolásakor lerakott, kissé kopott kelheimi burkolat javítva a helyén maradhatott, a meszelt falak lábazat nélkül futnak az idő múlását mindenki számára szemléletesen őrző kőpadlóig. Akik fejüket csóválva és a takarítás problémájára hivatkozva kidobják a hasonló burkolatokat és a barokk folyosókra is fölragasztatják a kötelezőnek tűnő kő vagy kerámia lábazatot – minden általam ismert, újonnan helyreállított hazai barokk épület ilyen – azok nem ismerhetik ennek az apróságnak tűnő megoldásnak az egyszerűségben rejlő szépségét. Fontos itt is a kompromisszum: a konyhában, ebédlőben nem volt megőrzendő padló, itt a kelheimihez hasonló színű és méretű vraci kőlapburkolat készült a fal síkjába süllyesztett kőlabazattal. A templom szentélyébe a tönkrement műkölépek helyett újra kelheimi kőpadló került, de pattintott és nem fűrészelt széllel és ebből következően hagyományos módon, nem szorított, hanem nyitott fugával.

A szerzetesi cellák a folyosókról nyílnak, egyszárnyú ajtókkal. A befelé nyíló, egyszárnyú ajtók ritmusa hozzátartozik a folyosók képéhez, de a kicsi, egyablakos szobákban nem lehet fürdőszobát elhelyezni. A szerzetes lakásának nincs előszobája, a vékony barokk ajtók semmilyen hangszigetelésre sem alkalmasak. A restaurátorok a többszöri átmázolás alatt fantasztikus,

márványozott, intarziafestéses felületekre bukkantak. Az összes eredeti barokk ajtót sikerült restaurálva megőrizni (néhányat a padláson találtak), a kiemelt közösségi terekhez – ahol nem volt meg az eredeti – rekonstrukciós másolatok készültek. Ahhoz, hogy élni is lehessen a szerzetesek szobáiban, az eredeti nyílások közül néhányat be kellett falazni (eredetiben a belső kutatások által föltárt nyílásokat értem, a múzeumi időszak pusztításaira nem akarok szót vesztegetni), így lehetett elhelyezni a fürdőszobákat, amelyek a hálószoba felől beépített szekrényként jelentkeznek, érvényesülni hagyják a boltozatokat és valódi szekrényt is tartalmaznak. A XVIII. századi ajtók között voltak feketék is, ezeket is restaurálták és megmaradtak a nyugati emeleti folyosót lezáró helyzetben, amelybe valószínűleg a XIX. században kerültek. A jó minőségű, de a barokktól elütő osztású, eklektikus, vésett váztaablázatos ajtókat is megőriztük, több évszázados történet folytatódik így tovább.

Újra megnyitásra került a középkori altemplomot a barokk kolostor földszintjével egykor összekötő, de az altemplom 1955-ös műemléki helyreállításakor befalazott barokk kori átjáró, és ennek párjaként új átjáró is készült a nyugati folyosó végén. A hatalmas turistaforgalom ill. a templom és rendház közvetlen kapcsolatának hiánya indokolta ezeket a lépéseket.

A helyreállítás első üteme a tetők fölüjútása volt, ez rögtön fölvetette a műemlékek jelenkori felújításának egyik legkényesebb problémáját, a tetőtér hasznosításának igényét. A rendház tetőszerkezete különleges műemléki, történeti értéket nem képviselt, barokk fedélszéknak nyoma sem volt már, a tipikus, két állószékes szerkezet durva beavatkozások nélkül is alkalmasnak mutatkozott nagyobb méretű előadóterem elhelyezésére. Műemléki szempontból nagyon fontosnak tartottuk a hatalmas kéménytest megőrzését, és szinte megoldhatatlan problémának a természetes megvilágítás biztosítását. A rendház keleti szárnyának beépítésére született megoldás valódi kompromisszum, de a szó jó értelmében. A tervezők rengeteg vázlatot készítettek a tetőablak formájára, méretére, az 1:1-es modellt a Balaton partjáról is ellenőriztük, közösen az építetovel. Végül fény is jut az előadóterembe, mégsem borult fel megbocsáthatatlan módon a tető és az épület arányrendszere. A „Tetőtéri előadások” évről évre több látogatót vonzanak, remélem, hogy a földszintről a padlástérbe vezető eredeti falépcső ezt a hatalmas igénybevételt is sokáig bírni fogja.

A homlokzatok helyreállítása is sok vitát kavart. A rendház ablakaival kezdődött. Műemlékvédelmi szempontból nagyon fontos, hogy a történeti ablakszerkezeteket rekonstruáltuk. Eredeti ablak két helyen, az udvarra néző szárny földszintjén maradt belső réteggént, ezek megőrzése hitelesíti az új udvari, ill. a földszinti ki-benyíló pallótokos ablakszerkezeteket. (A régi refektórium restaurált, megfestett ablaka is fontos támpont volt.) Az emeleten a XIX. századi kapcsolt gerébtokos ablakok részleges újragyártására került sor. Az ablakok felületkezelésének problémája újabb tanulsággal szolgált. Rohanó korunkban megoldhatatlannak tűnik az igazi műemléki helyreállításokhoz elengedhetetlen, hagyományos anyaghasználat a hozzátartozó munka- és időigényesség miatt. Természetes anyagokból szellemi és fizikai „gyorsítók”, természetazonos aromák, adalékok, ÉMI minősítések és minősített tartósítószerkek nélkül ki mer ma építkezni? A zománcfestékek gyorsan száradnak, könnyű velük dolgozni, viszont külső térben néhány év alatt ledobja őket a lélegzéshez, mozgáshoz szokott faszervezet; a korszerű pácok

idegenek a puhafából készült történeti nyílászáróktól. Csakhogy a hagyományos, adalékoktól mentes olajfestés napokig ragad, és a szagát is nehéz elviselni. Ha gondosan készítik, nagyon soká eltart, de erre a kísérletre napjainkban kevesen vállalkoznak.

A rendház homlokzatait az évszázadok során többször vakolták, az utolsó erős, cementes vakolat is nagyon rossz állapotban volt. Műszaki szempontból is szükséges teljes eltávolításukra a kutatók irányítása mellett került sor. A falkutatás során tapasztaltak az építéstörténet fontos részei, de a helyreállításnál nem akartunk töredékes maradványokat fragmentumként bemutatni az egyébként egységes, barokk homlokzatokon. A déli és nyugati szárny csatlakozásánál a belső udvari emeleti részen, ill. a rendház tetőterében, a templom falán sikerült a kutatóknak olyan vakolatnyomokat találni, amelyek a barokk kori homlokzat felületkezeléséről, színezéséről meggyőzően tanúskodtak. Nagyon egyszerűek lehettek a rendház homlokzatai, egyedül a bejárati ajtó dúsán faragott, és a restaurálás során feltárt festésnyomok alapján eredetileg színezett kőkerete jelenthette a díszes hangsúlyt. Ilyen egyszerű homlokzat egy mai, gyorsan és megbízhatóan fölhordható gépi vakolattal (amely úgy van kitalálva, hogy minél kevésbé lehessen elrontani, tehát leggyengébb láncszemként az emberi munkaerővel számol), a népszerű festékgyártó cégek legkorszerűbb, és kimondottan a műemléki helyreállításokhoz kifejlesztett, páraáteresztő, mégis vízlepergető és öntisztuló festékeivel lefestve tökéletesen érdektelen, kivasalt díszlet lenne és a lélektelen külső semmit sem érzékeltetne az épület által megélt időből. A teljesen megtisztított és csak nagyon híg mésztejjel kellőképpen nyers falazatokra a leghagyományosabb anyagokból (folyami homok, téglarlemény, pihentetett oltott mész) került helyben kevert habarcsból kézzel fölhordott vakolat, amelyet még friss állapotban

festettek le természetes földfestékekkel színezett mésztejjel, hagyományos korongecsettel. Pontosan úgy, ahogy évszázadok során csinálták. Mindehhez szükség volt az építető türelmén és toleranciáján kívül a műemlékvédelmi hivatal által meghívott szakemberek segítségére és kiváló hazai kőművesekre. A hagyományos építőmesterségek oktatásával foglalkozó franciaországi École d'Avignon tanárainak nevét is említenem kell: René Sette és Pascal Canonge arra tanított mindannyiunkat, hogy bizzunk őseink tudásában. (A lábazat esetében korrigálni kellett eredeti álláspontunkat, ma már valóban elképzelhetetlen az olyan gyakori javítás, amely a hónak, fagynak legjobban kitett részekben régen is szükséges lehetett, ezért a templomnál a lábazathoz új anyagot használtunk, ill. a tornyok felső részéről nagyon költséges lett volna levágni az egyébként még jó állapotú cementes vakolatot, ezért oda a mésznél sokkal merevebb hatású szilikátfestés került.)

A tihanyi apátság homlokzatai minden napszakban kicsit más színűek, súrló fényben a kőműveskanállal fölhordott, az eredeti falazat meglévő egyenetlenségeit követő simítóvakolat élő felületként érzékelhető, a mészfestés pedig egy kicsit mindig transzparens marad. Persze esőben megázik és elsötétedik, száradáskor fokozatosan kivilágosodik és néhol foltos is marad. Ezt mai ízlésünk, megszokásaink miatt többen kritizálják, én csak köszönetet tudok érte mondani azoknak, akik lehetővé tették, akik elviselték és akik saját kezükkel megcsinálták.

A tihanyi templom és apátság épületegyüttesének felújításához szorosan hozzátartozik a közvetlen környezet rendezése, a kertek, a térburkolatok elkészítése. A helyreállítási munka nem fejeződött be, szomorú, hogy pénzhiány miatt éppen az apátság alapításának 950 éves évfordulóján kellett leállítani a kivitelezési munkákat.

A rendház teljes külső belső felújításának, a déli terasz alatti új galériának, a Rege cukrászda átépítésének és mellette az apátság új vendégházának építészeti terveit Koris János vezető tervező, Vizér Balázs építész tervező és munkatársaik Nagy Dániel és Wittinger Zoltán készítették. A tervek először az ÁMRK, majd a Budai Építész Műhely szervezeti keretében készültek, a kivitelező DÓR Kft. többször átalakult, a műemlékvédelmi hatóság szervezete is alaposan megváltozott az idők során, de a valós szereplők ugyanazok maradtak. A tudományos kutatás, a homlokzatok helyreállítását megelőző falkutatás, a régészeti feltárások Haris Andrea művészettörténész (KÖH) és László Csaba régész (ÁMRK) munkái. A faszobrász restaurátori munkákat (a korábban elkészült orgonakarzat kivételével) ifj. Bíró László, Budai Sándor, Csanda Jenő, Dabronaki Béla, Hernády Szilvia, Jeney Zoltán, Juhász Györgyi, Laurentzy Mária, Marjai Zoltán, Menráth Péter, Radovics Krisztina és Szalay György, a templom falképeit Král Éva és Felhősi István, valamint Lehrbaum Gábor, a kőszobrász restaurátori munkákat Horváth Tibor készítette, a barokk vasalatok rekonstrukciója, a folyosókat lezáró rácsok, a korlátok Félégyházi Károly munkái, az egyedi villanykapcsolókat Menczel Kálmán készítette. Az egykori refektórium kápolnaként szolgál, az átalakítást, a bútorokat Czigány Tamás és munkatársa Páll Anikó tervezte, a falképek restaurálását Lente István és Springer Ferenc végezte. Az apátság munkatársai közül Farkas Imre műszaki vezető munkáját, a szerzetesi közösségből Lővey Félix atya éber és mindig megfontolásra készítő, szeretetteljes kritikáját kell kiemelni. Meghatározó volt a műszaki ellenőri teendőknel sokkal többet vállaló Ther Antal mérnök szerepe. Sok-sok további nevet lehetne még említeni.

Herczeg Ágnes – Tikk Dóra BESZÉLGETÉS A KŐMŰVESMESTEREKKEL

Az apátság alapításának 950. évfordulójára eltűntek a kőkupacok, az állványok a templom és a rendház környezetéből. Rend lett. A tér megújult. A legtöbbet kétkezi munkájával Frici bácsiék csapata tette, ahogy őket mindenki nevezi itt. Frici bácsiék mindig pontosan és jókedvvel dolgoztak, munkájukat szeretet, szakmai pontosság, a feladat iránti elkötelezettség és alázat jellemezte. Kevés ilyen építést látni, ritka élmény ilyen csapattal találkozni, ezért kértük őket, beszéljenek magukról, a tihanyi munkáról. A csapatból Frici bácsi és Miska bácsi válaszolt a kérdésekre.

Mióta dolgoznak együtt, és hogyan kerültek Tihanyba?

A Dór Kft elődjénél, az Akropol Kft-nél 1992-ben kezdtünk el együtt dolgozni. A Tihanyi apátságnál már a kezdetek kezdetétől ott voltunk, 1995 óta kisebb-nagyobb megszakításokkal ezen a munkán dolgozik a csapat. Heten-nyolcan vagyunk a csapatban, kőművesek, segédmunkások: Bánszegi Frigyes, Balogh Mihály, Link Károly, Pálinkás Mihály, ifj. Bánszegi Frigyes, Csillag Márton. A művezető Hódos Gábor volt, Szabó József a főállalkozó. Mi lettünk a maradék, mert a Dór Kft. 50-60 emberrel kezdte a munkát, mi maradtunk az utolsó simításokra, a kényesebb munkák elvégzésére.

Mind bakonyiak vagyunk: Bakonyszentlászló, Bakonyszentkirály, Zirc, Olaszfalu, ebből a kis háromszögből jártunk Tihanyba minden nap.

Hol tanulták a szakmát, s milyen szakmai kihívást jelentett egy ilyen jelentős műemlék-helyreállítási munka?

A szakmát mindenki másutt, máskor tanulta, nem vagyunk egyidősek. Sok helyütt dolgoztunk Fehérvártól Győrig, Zircig, sok tapasztalatot összeszereztünk. Abban a szocialista világban általában sablonos munkák voltak. A házigyári munkákból sok mindent tanulni nemigen lehetett, mert összerakták mint a gyufásdobozt, a végén ki kellett javítani, aztán át kellett adni, ennyi volt.

A tihanyi munkák előtt és közben más műemlékeken is dolgoztunk, Pannonhalmán a kilátón, az aszófői templom padlózatának javításán, a csicsói romtemplomon, a füredi Astoria-szállón. Sokkal másabb műemléki épületen dolgozni, a párkány kihúzástól kezdve sorolhatnám a különbségeket. A mai világban ilyen nincs, van egy sima párkány és kész. Ott viszont más párkány van az ablak körül, más a főpárkány, más az osztópárkány, minden más.

A tihanyi munkák során minden előfordult a betonozástól a falazásig, a díszvakolásig, a kőrakástól a kőfaragásig. Nagyon szép munka volt mind, nem sablonos, mint a panel-építés, hanem tényleg egyedi valami. A régiek amit elkezdtek, azt egy kicsit rendbehoztuk.

Mindegyik munka kihívást jelentett, a toronyépítéstől, a tagozat húzásoktól, a párkányoktól kezdve minden. A szobák vizesblokkjának kialakításához akkora köveket kellett kivenni, hogy 3-4 ember kellett a kimozdításukhoz. A vastag kőfalak áttörése igen nehéz volt. Néha már sok is. 45 év már sokat nyom, vannak tapasztalataink, gyakorlatunk is elég, mégis voltak olyan meglepetések, amilyennel az ember ritkán találkozik. Például a Balaton felőli, keleti nagy támfalnál a srég dőlések, a lőrések kialakítása. Egyedi dolog a fal dőlésszögének megállapítása: itt ennyit, ott annyit dől, aztán a falvastagságok is változóak voltak, és éppen akkora köveket kellett keresni, hogy át lehessen hidalni a lőréseket. Az ember aztán úgy alakította, hogy mikor válogatta a követ, a nagyobbakat mindjárt arrébb rakta, hogy kéznél legyenek, ne kelljen újra átforgatni 20-30 köbméternyi követ. Aztán ott vannak a térburkolatok, megint olyan dolog, hogy kevés ember csinálta volna meg. A kövezés külön szakma, nem kőműves munka, ezért abba nekünk kicsit bele kellett zökkeni, hogy meg tudjuk csinálni. Végso soron azt hiszem, hogy sikerült.

Mit jelent az Önök életében Tihany?

Kevés embernek adatik meg, hogy 10 vagy 15 évet ledolgozzon ilyen helyen, mert azt lehet mondani, az ország egyik legszebb helye. Végso soron már amennyi időt eltöltöttünk itt, jobban ismertek bennünket Tihanyban, mint otthon. Majdnem mint a helybélieket, úgy köszöntöttek bennünket az apátság környékiek, hiszen sötéttel jöttünk, sötéttel mentünk, csak aludni jártunk haza. Ezt meg kellett élni. Nagyon szép volt itt dolgozni, meg jó is – a környezet, a munkatársak, az apátságiak. Richárd atya is hozzájárult mindenhez, hogy szép és sikeres legyen. Azt hiszem mi is megtettünk mindent, aztán majd az idő fogja eldönteni, valóban sikerült-e.

Milyen munkákat kellene még elvégezni?

Még a sekrestye oldala van hátra, ahol a lábazatot kellene megcsinálni. A templom hátuljánál van még egy kis kövezés, pár száz négyzetméter, ezt is helyre kellene hozni, ahogy a pénz engedi. Restaurálni kellene még a templom alatti kápolnát. Az atyának voltak olyan tervei, hogy a kinti régi kriptát is rendbehozzatja. Ez mind pénz kérdése, pénzt kell hozzá szerezni.

Volna még mit tenni, nagyon sok a munka egy ilyen idős épülettel. Ekkora kis csapat, mint a miénk, mindig találna itt munkát. Nem volna szabad kivárni, amíg nagy baj van, amikor meglazul egy földnyi vakolat, azt kijavítanák, akkor hosszú évekig hozzá sem kellene nyúlni. Ha meg kivárják, hogy egy nagy darab leessen, akkor már az egész oldalt ki kell javítani.

A munkálatok során milyen kapcsolatuk volt az apátságiakkal, a műemlékvédelemmel, a tervezőkkel, a műszaki vezetéssel, a szerzetesekkel?

Semmi rossz emlékünkhöz nincs, jól kijöttünk az atyával is, Németh Katalinnal is. Az atya is mindent megértett, nem volt semmi olyan gondunk, problémánk, amit ne lehetett volna megbeszélni vele. Először Németh Katalinnak is más volt a nézete, nekünk is más volt nézetünk, utána annyira jól belejöttünk, hogy ihaj! Katalin szerette volna úgy helyreállítani, ahogyan régen volt. Más gondunk nem volt Katalinnal, csak a kis cement, azt mondta cementet ne tegyünk bele, mert hát régen sem volt benne. Régen azért nem volt benne, mert akkor még nem is volt cement, hogy tettek volna bele olyasmit, ami nem volt. Utána helyre jöttünk, meg tudtunk mindent beszélni, nem volt egyikünk szemiben sem semmiféle tüske.

Nem szidtuk a tervezőket, mert mi azért vagyunk, hogy amit megterveznek, azt próbáljuk kialakítani, ha meg valami probléma van, próbáljuk megbeszélni. Legalább is mi így szoktuk, az ember egyeztet, hogy mit lehetne változtatni, hogy közös nevezőre jussunk. Az ember próbál mindig úgy alkalmazkodni, úgy alakítani, ahogy az le van rajzolva, persze ez nem mindig sikerül, mert a ceruzát lehet húzni egyenesen, de nem biztos, hogy a követ is úgy lehet alakítani.

Ther Antal szakmai tudása kiváló, sokat segített, akármi-lyen mérnöki problémánk, kérdésünk lehetett, ő mindennel tisztában volt, nélküle nem sikerült volna így a mi munkánk sem. A szerzetesek is nagy türelemmel figyelték a munkálatokat, viccelődésre is sor került néha: Cézár atya a kertben, az egyik sarokban csicsókát ültetett. Az asztalosok egy puhább darabot, ami kitűródött a fal mellől, beleástak a csicsóka bokorba. Hát szegény Cézár atya mikor megtalálta azt a darabot, el se tudta képzelni milyen csicsóka termett. Fél napig forgatta, nézegette, kapargatta, őneki a bokorról ilyen csicsóka ezeddig sose termett. Majdnem sírva fakadt, mikor a bokrot ki kellett vegyük; az új kertet már sajnos nem érte meg.

Milyen érzés volt a régi, barokk mesterek után hozzányúlni a falakhoz, vakolathoz, a régi technológiákhoz?

Nagyjából sejtettük, láttuk, mi hogyan van, aztán az ember a tapasztalat útján jutott tovább. Az az igazság, hogy az elődök jól megépítették. Akkor úgy volt, hogy a kő az kő, sok úgy volt odatéve, ahogyan megteremtette az Isten. Ahova nem került kő, oda tettek téglát, vegyes fal volt, végezetül be lett

vakolva. A vakolatnál Katalin azt mondta, hogy ne tegyünk bele cementet, így aztán nem lett beletéve. A belső vakolatba amúgy sem szoktak cementet rakni, a külső vakolatba igen. De jobban szellőzik a vakolat, ha nincs benne cement, nem zárja le annyira a falat. Kísérleteink is voltak. Például téglaport használtunk a vakolatnál, ezt a régi technológiát Németh Katalin francia ismerőse magyarázta el. Ezt szerették volna bevezetni a lábazatnál is, a téglapor ugyanis jobban átszellőzteti a vakolási rendszert. A felső vakolatokon jó lett, a lábazatokon meg nem vált be. Kísérletezni kell, itthon is ki kell próbálni azt, ami Franciaországban, más klímán már bevált. Azt mondja az egyszerű ember: ahol a víz bemegy, onnan ki is jön, ez igaz, csak üresen megy be és malterrel jön vissza!

Ehhez a téglaporos rózsaszín malterhoz fűződik egy humoros történet is. A turisták, főleg a németek, sokszor értetlenek és nagyon kíváncsiak. Benn volt a talicskában a rózsaszín malter, jött a német turista, nézte-nézte egy darabig, nem tudta elképzelni mi lehet, hát beledugta az ujját és megkóstolta.

Milyen volt belekóstolni a kertépítészetbe?

Szokatlan volt, mi magasépítők vagyunk. Ebbe a kőmunkába csak úgy belesöpöppentünk. Tihanyban természetes kövekkel kellett dolgoznunk, főleg bazalt és gránit kockakövekkel. A terméskő munkaigényesebb, de szebb munkát lehet végezni vele, mint a betonlapokkal, a viacolorral. Nem hiszem, hogy bármilyen beton kibírna annyit, mint a bazalt, a gránit, ami nem veszi be a vizet, nem törik, nem kopik. Nem véletlenül került oda, ahova került.

A burkoláskor magunk között megbeszéltük, hogy tudnánk jobban megcsinálni. Hát így sikerült, úgy érzem, szégyent nem hoztunk a szakmára. Elmentünk más városba is, megnézni a kőburkolást, hát ha úgy csináltuk volna, már régen elzavartak volna minket. Reméljük olyan tartós is lesz, amilyen szép lett, mert mi nem a szokványos módon burkoltunk. Nem homokkal öntöttük ki a fugákat, hanem bazaltbetonnal a nagy terhelés, a lejtéviszonyok miatt. A kavicsminta rakásánál kikísérleteztünk egy új technológiát. Majdnem úgy csináltuk, mint régen a mozaikrakók. Az előre bekevert cement meg homok földnedves anyaggal le lett húzva, azt leöntöttük cementtejjel, ami megragasztotta a követ, meg hozzákötötte ehhez a földnedves anyaghoz. Mikor ez egy kicsit beállt, akkor nyakon lett öntve egy kis vízzel, ami leszivárgott és megkötötte az alsó réteget. Végül a tetejét besöpörtük cementes anyaggal. Három lapát homokhoz tettünk egy lapát cementet, a besöpítéshez kicsit erősebbet, felest használtunk.

A kőburkolást nem lehet elkapkodni, hogy rakok egy köbméter falat, aminek ennyi meg ennyi a normaideje. Ennél, ha belekerül abba az egy négyzetméterbe 3-4 tenyéri aprókő, az elcsúfítja az egészet. A köveket össze kell válogatni, egyformára kell rakni, ahogy az le van írva. Azt szoktuk mondani, több szem többet lát! Ha odajött a Miska bácsi és azt mondta: gyerekek ezt cseréljétek ki, akkor ki is cseréltük, mert aki állandóan néz egy bizonyos pontot, az nem látja, eloszlik a szeme előtt a felület, de aki két méterről nézi, észreveszi a hibát. Ezért szokták azt mondani, a kőműves szakma félig szakma, félig művészet.

A belső udvarban nagyon apró kövekből kellett dolgozni. Ki a fene gondolta volna, hogy ilyen vacak 2x2 és 3x3 centis kövekkel is lehet dolgozni. Ezelőtt nem raktunk ilyet sose! Nem is erőltettük meg magunkat az emeléssel.

*Az otthoniak mit szólnak hozzá,
hogy Önök újították fel
az ország egyik legszebb műemlékét?*

A 950 éves évfordulóra kaptunk egy kis emblémát, ami igazolja, hogy mi csináltuk. Az atya elég sok fényképet készített a csapatról, a munkákról, amikor készült a kavicskirakásos hal a templom előtt. A Tihanyi Kalendáriumba is minden belekerült. Vannak róla fényképeink, vannak róla emlékeink. A család is eljött megnézni a helyreállítást, a kiállítást, múzeumot, a kőtárat, amit kétszer is megcsináltunk. Jó volt látni a kiállításon a régi szerszámokat, eszközöket, hogyan dolgoztak régen a földművesek, szőlőművelők, hogy éltek a bencések.

Lassan itt minden négyzetméterhez a kezünk munkája tapad, nincs is olyan kis luk, ahol ne dolgoztunk volna. Egyedül a kriptában nem dolgoztunk még, csak összetakarítottuk a lehullott vakolatot. Szerettünk itt lenni, de semmi sem tart örökké.

*A csapat együtt dolgozik tovább? Van-e aki átveszi,
folytatja ezt a sok tapasztalatot igénylő munkát?*

A csapatból egy segédmunkás hiányzik, a többi még együtt van. Hogy meddig, azt nem tudom, attól függ, milyen munkák lesznek. Mi már veteránok vagyunk, de van utánpótlás, fiatalok, akik megtanulták mellettünk a szakmát. Csak sajnos a fiatalok nem nagyon vállalják már, más a mentalitás, mint amit itt tapasztaltam Tihanyban. Ez nehéz szakma, egyrészt sokat kell erővel dolgozni, másrészt ahhoz, hogy elérje valaki azt a szintet, hogy szebb munkát tudjon vállalni, ahhoz idő kell, néhány évtizednyi. Kikerülve az iskolából tudnak vakolni, falazni, de hogy a finomabb díszítő munkát önállóan meg tudják csinálni, ahhoz sok idő kell.

Még ha jobban megfizetnék, több jelentkező lenne. Sokat kell utazni, a mi műhelyünk fölött nincs tető, nyáron süt a nap, télen fúj a szél, esik az eső. Kényelmesebb olyan szakmát választani, ahol valaki belül a jó meleg műhelybe, irodába, fehér ingben, nyakkendőben.

Sokszor még egy lavór vizünk sincs, hogy megmossuk az arcunkat, kezünket. Sajnos ez a gyakorlat, az építőipar az elmúlt ötven évben nem sokat változott. Tihany ebben is kivétel. Az építkezés idejére az atyák odaadták a garázst, ott kulturált körülmények között lehettünk: volt víz, fűtés, villany.

Szép szakma ez: sokan tudják kritizálni, de csak kevesen tudják csinálni.

Herczeg Ágnes KERTEK AZ APÁTSÁGON BELÜL ÉS KÍVÜL

A Tihanyi Bencés Apátság felújítása során megújult a rendház belső udvara, a kvadrum, a déli teraszkert, a Rege-udvar, a templom és rendház előtti tér és a felvezető út.

A kertek, udvarok kialakításánál sok szempontot kellett figyelembe venni, amelyek közül a legfontosabbak: jelenítse meg a bencés rend szellemiségét és hagyományát, feleljen meg a mai belső és külső használatnak, tartalmazza mindazokat a kertépítészeti elveket, amelyek a hazai és egyetemes kertművészet fejlődéstörténetéhez köthetők, illeszkedjen az épület építészeti, műemléki adottságaihoz, anyaghasználatában pedig a minőség és az időtállóság tükröződjön.

1996-ban kaptuk a felkérést Dr Korzenszky Richárd atyától, hogy a megújuló műemlékegyüttes kvadrumának kertépítészeti tervét készítsük el. Akkor még nem gondoltuk, hogy évtizedes történet kezdődik el. A közel tíz év alatt sokan dolgoztunk a tihanyi kertek megújításán, aminek során sok találkozásban volt részünk – az itt tevékenykedőkkel, a helyel, a tájjal, önmagunkkal.

A kvadrum

Az első feladat nagy kihívást jelentett. A kvadrum a szakrális építészetben, a kertművészetben kiemelt szimbólumot hordozó tér. Nem is sikerült a tervezési munkát a kijelölt határidőre

elvégezni. Idő kellett ahhoz, hogy Tihany szellemét magamba fogadjam, s hogy kutassam e kerttípus kialakulását, a bencések és a kertművelés összefüggéseit. Itt nem beszélhetünk rekonstrukcióról, hiszen nem maradt fenn a kertre vonatkozó adat.

A magyarországi bencés apátságok kertjeiről sincs sok ismeretünk. Következtetni tudunk csak arra, hogy a benedeki regulára épülő rendházak hazánkban is, hasonlóan Európa többi szerzetesi központjához, a fallal belül kerttel rendelkeztek. Az I. András által 1055-ben alapított tihanyi monostorról a legkorábbi fennmaradt ábrázolás XVI. századi. A fallal körülvevett, erődtített monostor közepén helyezkedett el a templom és a hozzá csatlakozó rendház. Ábrázolást sem a külső, sem a belső kertekről nem ismerünk. A kerengő egyetlen fennmaradt eleme a vízgyűjtő. Egy XIX. századi helyszínrajzon a belső udvarban kertre utaló formákat vélhetünk felfedezni. Az apátság tulajdonában lévő szerzetesi útifüzet egy ceruzarajzán *quadratura* alaprajzát ábrázolja a szerző. A terv e korszak kertépítészeti (tájképi) stílus-elemeit jeleníti meg a kvadrum szűk terében. Kacsaringós utak osztják fel a feltételezhetően gyeppel és növényággal borított felületet, a burkolt tereken padok, asztalok találhatóak, a kút helyét négyzet alakú forma jelzi.

A hosszas előkészület kutatásból, Richárd atyával, Németh Katalinnal, a műemlékvédelem kiváló építészével, megyei felügyelővel és a területen dolgozó szakemberekkel folytatott sok-sok beszélgetésből állt. Végül megfogalmaztuk a kvadrum mai, tihanyi jelentését.

A kert összekötő kapocs a makro- és mikrokozmosz között. Szimbóluma a paradicsomi állapotnak, az isteni, teremtett és az ember által megművelt földi témek. Mai tudatunk a középpontba a Napot helyezi. A Nap ósidők óta az élet jelképe. A Nap a kozmikus intelligencia, amely megnyilatkozik Jézus Krisztus

isteni természetében. A keresztény hit és hagyomány párhuzamot von Krisztus és a Nap között. A kert az eredeti ciszterna helyén álló kút köré szerveződik, amely nem az udvar geometriai közepe. A kút még nem készült el tervezett formájában. Fedőrácsa fényes sárgaréz Nap motívum, oldalán az éves ritmust megjelenítő csillagképek jelei. A tizenkét részből álló kút fehér márványába csillagformák mélyednek. A kút kávéjába vésett felirat: *ORA ET LABORA* a benedeki alap gondolatot hirdeti, amely éves és napi ritmust ad az ember életének egyensúlyt hirdetve a lelki élet, a szellemi és testi munka között. A Nap a kert kompozícióban a kút fölött helyezkedik el. A tűz és víz ellentétes elem, az ember életétől elválaszthatatlan. A víz az élet kezdete, az élet forrása, a megtisztulás eszköze, az újjászületés eleme az ember számára. János evangéliumában Jézus, mint az élő vizek forrása jelenik meg (Jn 4. 7-26). A keresztény hit szerint Jézus megnyitotta a paradicsom megrekedt forrását az emberek számára, hogy újjászülethessenek benne. A kút körül koncentrikus körökben, különböző fajta terméskövekkel, téglával burkolt, gyepes és növényvel beültetett felületek a Nap körüli bolygópályákat jelképezik. A Merkúr és a Vénusz köre után a Föld körén belül jelenik meg az a négyszög, amely a kertművészet történetében a paradicsom képe, világmodell, a kolostori kultúrában pedig mindezen jelentéstartamok keresztényi gondolattal ötvözött jelképe a kolostorok kerengő udvarában. Mindezen formákat kiemelt, téglával keretezett növényágyak veszik körül és választják el az épülettől. A kvadrumban ilyen formában nem volt helye növényágyaknak, de fontosnak tartottam a belső udvarban elhelyezni mindazokat a kultúr-növényeket, amelyeket az ember évezredek óta termeszt, s amelyek használatát a bencések terjesztették el Európában és hazánkban. A mediterráneumból származó növények válto-

zatos, benapozottságot figyelembe vevő kiültetése gazdag színfoltja az udvarnak. Az apátság pecsétjével jelzett cserépedényekben elhelyezett délszaki növények a hely mediterrán karakterét hangsúlyozzák. Az udvarba egy hársfát is ültettünk. Az alsótekeresi faiskolában választottuk ki az előnevelt, nagy fát, amelyet nem volt könnyű az udvarba bevinni.

Déli terasz kert

A következő lépés a déli kert kialakítása volt. A látogatók elől elzárt kert feladata a szerzetesek és a vendégek autóinak elhelyezése, valamint a zárt közösségi tér kialakítása. Egy részét kiskockakövel burkoltuk, másik felét stabilizált gyepburkolattal. A gyümölcsös kert jelleget díszkörték, a fal mellé ültetett kordonos körték, birs, gránátalma, eperfa adja. A renház kőkapuján a jobb oldali angyalka a kezében körtét tart, ami a keresztény ikonográfiában Krisztus szimbóluma.

Rege-udvar

Ez az udvar nyitott a látogatók előtt. A déli terasz és az udvar között lévő magas támfal, a Koris János által tervezett új épületek – Rege-kávézó, vendégház, kiállító terem, fedett-nyitott szín – határozzák meg az udvar architektúrális adottságait. Richárd atya több funkciót jelölt meg a hasznosításra: zeneudvar, a Rege-kávézó vendégeinek előtere, pihenőudvar a vendégház lakói részére, a kiállítóter előudvara. Az udvar bevezető szakaszán sakktablamintásan rakott bazalt-andezit kiskockakő burkolatot, az épületbejáratok előtt téglaburkolatot alkalmaztunk. A belső udvar közepét kavicsból kirakott – minden kultúrában megtalálható – „életmag” motívum díszíti, amely köré vágott vászolyi kő került. Az udvart a burkolatban kialakított lyukakba ültetett szilfák teszik árnyassá. A padok és egy Mária-kút elhelyezése még váratnak magukra. A kávézó festett reklámtábláit Horváth Nóra grafikusművész készítette.

A templom és a renház előtti tér és a felvezető út

A templom és a renház homlokzatának felújítása után kerülhetett sor a tér rendezésére. Naponta többszáz turista fordul meg itt, a renház maga viszont nem látogatható. A legfontosabb feladat a templom és a renház előtti tér vizuális és részben fizikai elhatárolása volt. Ezért a renház bejáratának eredeti szintjét visszaállítottuk (egy lépcsőnyit a korábbi térrendezés során feltöltötték), s a templom előtt nagyobb összefüggő vízszintes teret képeztünk. Az alapburkolat bontott bazalt kiskockakő, szürkés-sárgás gránitkocka, különböző rakási módokban. A templom előtti tere a Balaton-felvidéken termett permi vörös homokkővet terveztük, de sajnos nagy lapokat már képtelenség volt találni, ezért hasonló színű indiai homokkővet használtunk. A templom előtt Richárd atya tervei szerint a burkolatban jelenik meg a kereszténység ősi szimbóluma, az egymásba fűződő három hal, ezt kavicsból raktuk ki. Az eltérő szintek találkozásánál helyeztük el Csíkszentmihályi Róbert a tihanyi alapítólevélnék emléket állító szobrát.

A felvezető út melletti támfal átépítésére is sort kellett keríteni. Terveink szerint a szokásos park helyett szőlővel, levendulával, körömvirággal, fügékkal, mandulafával, gránátalmával beültetett kert idézi fel a bencések tájművelő tevékenységét. Tihanytól és játától elválaszthatatlan a szőlőművelés. A renház kőkapuján a bal oldali angyalka a kezében szőlőt tart, ami szintén Krisztus-szimbólum.

Márk Gergely magyar rózsanemesítő magyar szentekről elnevezett rózsafajtái díszítik már ezt a domboldalt, a régi szőlőfajták kiültetésére a jövőben kerül sor. A kertek élete most kezdődik, hiszen a kertek csak a gondos ápolás révén teljesednek ki. Szakszerű fenntartásukat Zsoldos Imre kertészmérnök látja el.

Még marad néhány kisebb feladat, de a munka oroszlánrésze elkészült. Az itt töltött évek során megélhettük az alázatos munka örömét, megtapasztaltuk a helyből és a helyet őrzőkből fakadó feltétel nélküli szeretet erejét. Hálás vagyok, hogy részese lehettem ennek a történetnek. A Pagony Táj-és Kertépítész Iroda munkatársai közül részt vettek a tihanyi kertek tervezésében, rajzolásában, művezetésében és létesítésében: Takács Edvárd, Potyka Angelika, Bucskó Balázs, Berta Attila, Kiss Tünde, Izmindy Réka, Szűcs Gábor, Arlett Judit.

Somlósi Lajos A TIHANYI VISSZHANG

Tihanyban Ti hányan jártok, akik képesek vagytok a visszhangra? – kérdi tőlünk a hely kivételes áradása.

A ma emberének legnagyobb tévedése, hogy függetlennek képzelet magát Teremtőtől; általánossá vált, hogy élete egyetlen napját sem köszönte meg, és úgy hagyja el a Föld nevű játszótérrel, hogy fel sem tette a kérdést, mit is keresett itt.

Képtelen a visszhang vételére, ami a belső hang vagy az első megérezés észrevétele és ennek magabiztos követése.

Tihany pedig a visszhang helye, nem a turista hejhó és hahó, hanem a belső hang vezette ember hálaadásának és a hálaadás kiadásának kivételes helye. Géza fejedelem koronázásának és I. András temetésének helye, belenyúlva a Kárpát-haza legnagyobb szakrális fürdőjének víztükrébe.

A Kárpát-medence egyedülállóan gazdag tájtemplomán belül is a Balaton-felvidék az egyik legmagasabb tudást őrző terület.

Az egregyi templomtól a berhidai templomig bármerre indul is a hely megértésére és befogadására magát alkalmassá nevelő zarándok, csodálatos helyek várják, ahol a számára nélkülözhetetlen harmónia újrateregethető. Az emberek nincs is más dolga, mint a harmóniateremtés. Harmónia a belső lélek-lángocsákkal, a Teremtővel, a hellyel, illetve Földanyánkkal, a kozmosszal és a bioszférával meg a többi emberrel.

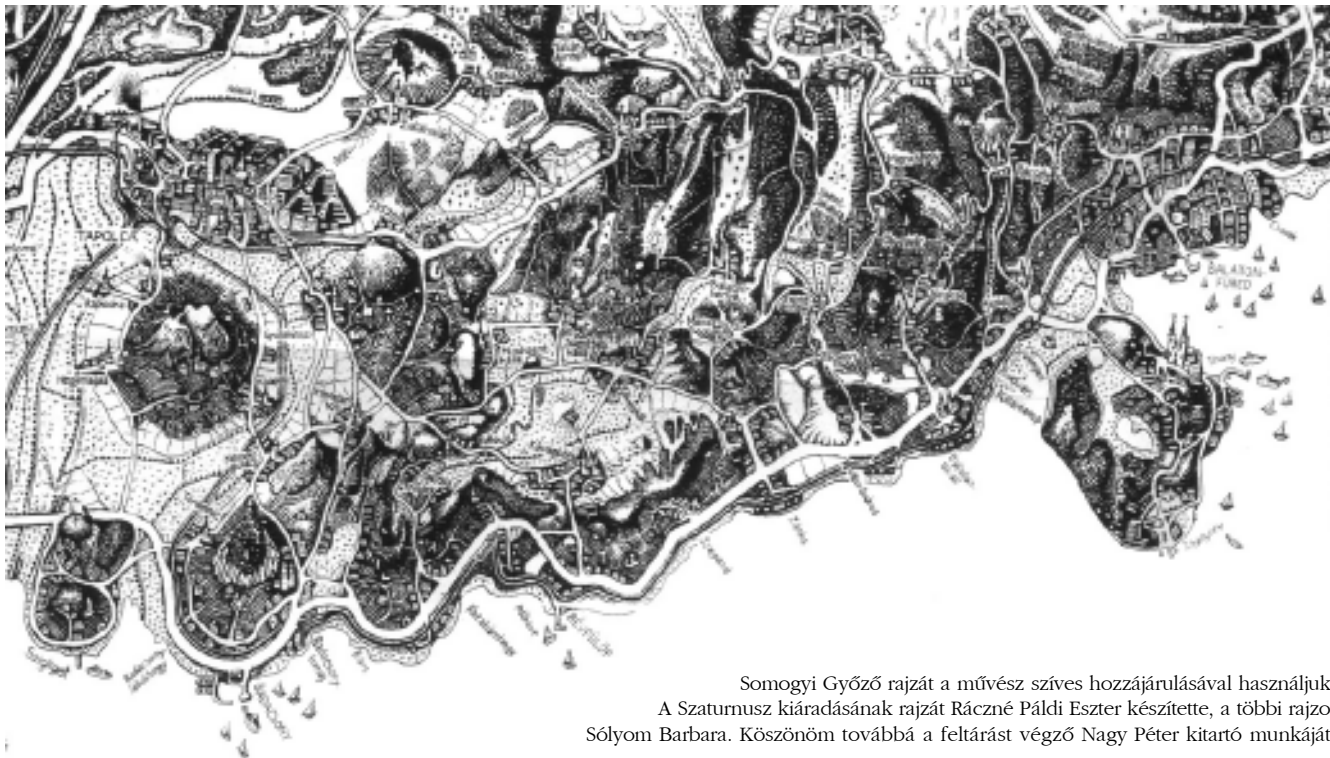
Tihany a Balaton-felvidék szellemi fővárosa, a vissza-hang, vagyis a hálaadás helye és a tavat felügyelő tündérek fővárosa is, a félsziget gejzír kúpjaival és a Kárpát-medence egyik legnagyobb földvárával. A földvárak több ezer éven át ügyelték Földanyánk kivételesen szent helyeit. Amíg ide érünk, csak itt, a Balaton-felvidék tájtemplomában barangolva rengeteg felemelő hely vár bennünket; a jelenleg ismeretek, a láthatók és még nem láthatók, a megértésre és felfedezésre várók. Amíg a vissza-hang vételére alkalmassá válunk, tegyünk néhány zarándoklatot ezen a varázslatos vidéken. Olyan helyek várnak, mint a Hegyestű, amely a Szaturnusz ősprincipiuma alatt áll, gyakorlatilag nulla információval az ölében. Szaturnusz a kapu őre, az idő és a karma mestere, az önuralom illetve önfegyelem és a kitarítás őselve... stb, amely minden illúziót szétvet, uralja a területet.

Gulács

Csobánc

Somogyi Győző rajzát a művész szíves hozzájárulásával használjuk. A Szaturmusz kiadásának rajzát Ráczné Páldi Eszter készítette, a többi rajzot Sólyom Barbara. Köszönöm továbbá a feltárást végző Nagy Péter kitartó munkáját.

Ezen az ősprincípiumi területen az égi és földi (kozmikus és tellurikus) vibráció illetve sugárzás teljesen kiegyenlített, gyakorlatilag a nulla pont közelében vagyunk. Nagyon kevés ilyen hely van a földkerekségen, amely ilyen módon ad lehetőséget az embernek, hogy a test, a lélek és a szellem között újraharmonizálja önmagát.

Szentbékállá a Merkúr területe illetve szentélye, amely a tartás, a mozgékonyosság, az értelem, a kommunikáció, a hallgatás, mindennemű csere, megosztás (tudás, szeretet, pénz) princípiumát hordozza a tájba simítva, közvetítést vállalva az ember és az univerzum között.

Aztán a magyar szentek génuszát hordozó hegyek sora, melyek alig ismertek. Így kevesen járják meg ezeket a minőségeket. Gulács hívogató, de nem azonnyomban befogadó hegye, Szent Erzsébet feltétel nélküli szeretetének génuszát vagy őselvét hordozza.

Csobánc Szent Margit hegye, az idő és a nemzeti karakter-sugárzásra hangolt harc, vagyis a belső harc őselvének erőteljes rezgésállapotát emeli magasba annak tudatosításával; ha az ember önmagát keresi és építgeti, az mindig valós öröme ad okot. Ez mindig így volt, és a felső világ is mindig a mi örömrőlünk tükröződik vissza. Az emberre visszahull az áldás, ami csak önmagából indulhat ki. Megtapasztalhatjuk, hogy csak olyan minőségű áldás hullhat vissza ránk, ami képes bennünk megfoganni.

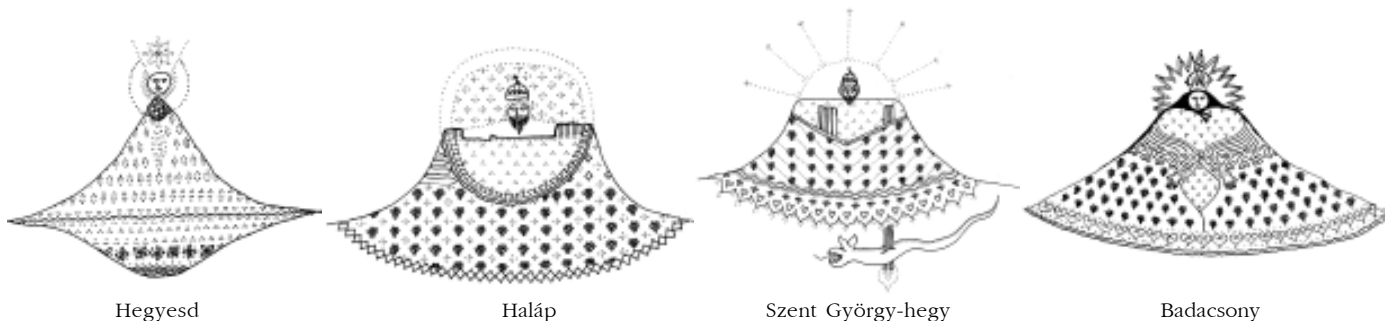
Továbbmenve a látszólag kicsi, de emberpróbáló Hegyesd csúcsa a Szent Imre génusza által újra a tudatba emelhető hűség és tisztaság princípiuma.

Innen észak-nyugatra fordítva utunkat és tekintetünket a szentistváni vállalás és felajánlás, vagyis a tanítóvá válás energiaszintjére jutunk a Haláp észér módon megtépázott ormán.

Ezzel a felemelő, de nehéz hagyatékkal délnek fordulva Szent László szellemiségének magasságába a Szent György-hegy vibrációs minőségével vagy rezgésállapotával kell legyőzni magunkat, pontosan a hegy csúcsán, a Szent György szakrális földidegáramok csomópontján megtapasztalva az elfogadáson alapuló egység energiáminőségét.

Innen már elérhetőbb Boldogasszonyunk Badacsony-palástja, a szeretet, a befogadás, az elfogadás, az engesztelődés, a vigasztalás és a szolgálat minősége: evilági valónk szellemi rezgése, az anyag szeretetenergiája. Mária vagy Boldogasszonyunk hite miatt boldog. A Badacsony bölcsesség-palástja az anyagi világ szellemi vezetőjének követésére hív. A bölcsesség istenasszonyát méltóságába visszahelyezni azonban csak egyénileg lehet. Ez teljesen független vallás- és hitrendszerektől, felekezetektől. A Boldogasszony tisztelete a Teremtő, a teremtés és a természet tisztelete is.

Ennyi megtapasztalással már van reményünk, hogy megnyílik számunkra a tihanyi visszhang, a befogadás belső bizton-

Hegyesd

Haláp

Szent György-hegy

Badacsony

sága és öröme. Ami ott Tihanyban – főleg közösen gyakorolt hálaadás és köszönet alakulva – olyan kiáradássá válik, amely messze meghaladja az emberi léptéket.

Ennek megtapasztalására csak az önmagát kereső és építő ember számára van remény, mert a tömegember a külvilágot tudatlanságból önmagától sikeresen elválasztotta. Kívülállóvá tette magát. Az „Én és a külvilág” látásmóddal az ember saját magát bántja, mert félelemben él, ha a külvilágot külvilágként értelmezi. Pedig a földi matéria a lélek eszköze, és nem biztos, hogy az innen érkező jelek és jelzések gyakorlati dolognak köszönhetőek. Vagyis a tudatunkat kellene átváltoztatni és akkor pillanatok alatt változik a Föld is. Földünk mindenkor állapota hű tükre a rajta élők érzelmi- és tudatállapotának.

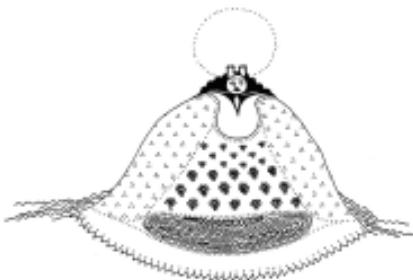
A magyarság jelen pillanatban a visszhang-nélküliségben, az érzelmi szinten szenved. Ha nem eszmélünk és nem ébredünk rá feladatunkra, ez fizikai szinten is besűrűsödik és fájdalommal járva gondokká sokasodik. A jövőtől remélünk, pedig a fejlődés záloga a most megélése. A lélek csak a jelen pillanatának megéléseivel fejlődhet, a múltban és a jövőben nem, az egyik már elmúlt, a másik még nincs itt. A jelen pillanatának megélése nélkül nem érünk el a tihanyi visszhangig. A démoni erők soha nem látott erővel koncentrálnak a most pillanatának elrablására (jólét, evés-ivás, mozi, tévé, krémes, szex, forma egy, divathóbortok, reklámok, politikai agymosás, újságok és a többi a végzetlenségig). A lélek így nem tud fejlődni. Pedig napi érzelmi életével formálja a jövőt a Kárpát-medence minden lakója. Vajúdik a Föld és a Kárpát-medence szüli a jövőt.

Ehhez a magyarságot a Kárpát-medence mindig ki is képi. A magyarságnak fel kell mutatnia a kiutat a káoszból. Kozmikus információt csak Földanyánk szívcsakráját őrző-védő népe hozhat le a felajánlásból következő áldozatvállalással, vagyis a tanítói válással. Aki ide született vagy itt él, abban benne él a hajlandóság az áldozatra, a magyarrá válásra. Az áldozatvállalás személyre szabott és belső ügy. Feladatunk, hogy az evilági hajsza helyett harmonizáljuk természetünket: akkor az emberi tudat elkezd hatni a matériára.

Ha a magyarság képes engesztelődni valós és vélt sérelmeiért és naponta, imaállapotban, eljut oda, hogy felteszi a kérdést, mit tudok önmagamon változtatni, hogy holnaptól szebb legyen a világ, akkor megmenthetjük a vesztébe rohanó világot.

Így a tihanyi visszhang messze hallik a világban, az értelmes lényt felváltja az új embertípus, egy érző lény, aki a szív szintjén is képes a gondolkodásra, és a materiális arrogancia megszűnik.

A tudat változásával a vér minősége is megváltozik. Ami a matériában vért jelent, az a magasabb szinten tudat. Vagyis vér = tudat, tudat = fény (a tudat fénye), ami továbbmenve egyenlő az isteni tudat matériába fogantatásával. Az utolsó szökefalvi jelenés (2005. július 7.) magyar nyelvű része tömör üzenet: ÉN VAGYOK A FÉNY KIRÁLYNŐJE – mondja Mária.

Tihany

Az étel, amelyet tudatosan: az ételekben a Teremtő hozzánk intézett szerelmes levelét olvasva veszünk magunkhoz, adja a vérünk minőségét. Igazi lelki és szellemi élet a fizikai test tisztelése nélkül nem létezik. Vagyis amikor már önként hajlandók vagyunk formálódni, engesztelődni, lemondani – főleg a gőgről és a becsvágyról, és kellő alázattal szolgálni akarunk, akkor az első lépések az élet alkímiai műhelyében, a konyhában kezdődnek. Innen indul gyógyuló sebeink hegedése, amelyek nagyon lassan varasodnak, mert a megrendült bizalom, a sérült emberi kapcsolatok sora és a csontosodó félelem átmedvedzenek. Ez a kor a sárba akarja húzni az embert, ezért olyan étkeket nyújt, amelyek nem élők, hanem holt és manipulált anyagok.

A lelki átalakulás fájdalommal jár, kivéve ha önként felvállalt átalakító munka hozománya. Ez anyagi szinten nem mindig jövedelmező, de a lélek szintjén imádsággá válik. A ma emberének előrelépnie csak befelé lehetséges, így rá kell szoktatni magunkat a napi imádságra. Az imádság a legnagyobb energia, amit az ember elő tud állítani. Az imádság a legmagasabb rendű kölcsönhatás: ugyanolyan minőségű erő, mint amilyen a bennünk lévő érzelm és gondolat minősége. Az imádság a leg-erősebb polarizáció. A mi poláris világunkban a polarizáció káoszát vagy megszűnését mindig emberi kapcsolatok okozzák. A bennünk lévő vizet, testünk kb. 80 %-át, félelmeinkkel, görcseinkkel és szorongásainkkal tönkretesszük, így újra kell polarizálni. Minden élőben polarizált víz van, csak az emberben nem.

Ha a test nem szentelődik meg imádsággal, akkor a negatív erők prédája lesz (hatalom, hímnév, pénz, stb.). Ha a polarizáció hiányzik, akkor a betegség jelentkezik a maga üzeneteivel. Pontosan olyan súlyos formában, amilyen az életfeladattól való eltérés.

A tihanyi visszhang várásakor tudnunk kell, hogy még egyszer nem eshetünk olyan csapdába, amelyek hosszú időre visszavetik tudatra ébredésünket, vagy eszmélésünket. Három ilyen nemzeti csapás ért bennünket újkori történelmünkben, amelyek pedig terveikben, kivitelezésükben, népszerűsítésükben a felszínen örömmérettel jártak.

Ezek a Duna, a Tisza és mellékfolyóinak szabályozása, így az éltető víz és energiája kicsusszant a Kárpát-medencéből; aztán a Kádár-korszak „több disznóhúst és cukrot a népnek” programja (a magyarságot így lehet mély szinten tartani); és végül a jelenben a mobiltelefon rendszerek. Ez a három csapás máig is alig érte el a tudatra emelés szintjét, pedig összes többi gondunk ennek a háromnak a mutációja. Ez a három fő csapás megváltoztatta a Kárpát-medence és az itt élők tudat- és energia-rendszerét. Mindhárom elnyomja, illetve gátolja a szeretet-energiák szabad áramlását és az állati ösztönenergiákat gerjeszti.

Tihanyban a visszhang meghallásához tudni kell, hogy a teremtő erő, ami mindenütt jelen van, keres bennünket, de a benne lévő örökkévaló nem tudja felvenni velünk a kapcsolatot, annyira földi vágyakkal vagyunk tele. A tihanyi visszhang meghallásához a kellő alázaton túl még meg kell barátkoznunk a gondolattal, hogy a magyarság számára a szótlan küzdelem ideje jött el. Tehát még egyszer, ami velejében különbözteti meg a magyarságot a magyarkodástól: *Mit tudok önmagamon változtatni ahhoz, hogy holnaptól szebb legyen a világ.*

Ez a lényege a tihanyi visszhang visszafogadásának, befogadásának és belőlünk áradásának, elérve a Kárpát-medence minden energiaszintjét és lakóját. Ennek kiáradása pedig mindig túlnő az idő, a tér számunkra érzékelhető határán és a világ szolgálatába áll.